anxa
88-B
14831

EMILIE DEMANT HATT

VED ILDEN

EVENTYR OG HISTORIER FRA LAPLAND

180

J. H. SCHULTZ FORLAG A/S
KØBENHAVN

1922

A.-B. NORDISKA BOKHANDELN
STOCKHOLM

VED ILDEN

EMILIE DEMANT HATT

MUITTALUS SAMID BIRRA. En bog om Lappernes liv af Johan Turi. Udgivet paa lappisk med dansk oversættelse. Illustreret. 1911.

Samme bog foreligger ogsaa i dansk oversættelse uden lappisk tekst. Illustreret.

MED LAPPERNE I HØJFJELDET. Illustreret. 1913.

LAPPISH TEXTS. D. kgl. danske vidensk. selsk. skrifter, 7. række, historisk og filosofisk afd. IV. 2. 1920.

LAPPARNE OCH DERAS LAND
SKILDRINGAR OCH STUDIER
UTGIFNA AV HJALMAR LUNDBOHM

IX.

VED ILDEN
EVENTYR OG HISTORIER FRA LAPLAND

SAMLEDE OG UDGIVNE
AF
EMILIE DEMANT HATT

J. H. SCHULTZ FORLAG A/S
KØBENHAVN

A.-B. NORDISKA BOKHANDELN
STOCKHOLM

1922

ILLUSTRATIONERNE TEGNEDE
OG SKAARNE I LINOLEUM AF
EMILIE DEMANT HATT

UDFØRT I
FOTOGRAFISKE ÆTSNINGER
AF F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS ATELIER

KØBENHAVN — GRÆBES BOGTRYKKERI

I MINDET OM

MIN ELSKEDE MOR

INDHOLD

Forord.

Sagn om elsdyret, lykkerener, renlykke og trolddom.

Side

Soldatteren med den tamme elsdyrhjord 1
Lapperne var ikke tilfreds med elsdyret 2
Jættefolket, som havde tamme elsdyr 2
Hvordan Lapperne fik rener og kote af de underjordiske og hvordan de bofaste fik gaard og kreaturer 3
Den gamle kone, som gjorde renvogtningen besværlig 5
Lappen, der blev gift med en Haldepige og fik lykkerener med hende 6
Hvordan Lappigen narrede den Onde 8
Lappen og Fanden 9
Stainak og Lappen, der døde 10
Lappen, der vilde have sin døde hustru tilbage 12
Genfærdet som renvogter 14
Skoene, der var syet af menneskeskind 15
Den troldkyndige Lappige 15

Om sygdomsaander.

Sygdomsaanden, der kom ind paa vedstykket 17
Sygdomsaanderne, der frøs paa højfjeldet 19
Lapkonen, som saa feberen og en anden sygdomsaand 21

Om dræbte børn.

Det døde barn, som blev levende igen 23
Epper 27

Sagn om dyr.

Side

Hvordan Lapperne fik hunden 28
Hundenes forskellige natur 30
Renen og faaret løber omkap til bondens gaard 30
Bjørnen bærer Jesus over elven 31
Da Gud delte fedt ud til dyrene 32
De hurtigste dyr 33
Hakspætten 33
Lommen 34
Hjærpen 34
Hvordan myggene slap ud i verden 35
Lusenes oprindelse 35
Gedden og slangen 36
Farligt at sove ved en enebærbusk 36
Konen, der vilde hjælpe frøen 37
Slangekur 37
Frøernes stammoder 39
Ræven narrer bjørnen og gør en Lap rig 39

Eventyr.

Njavisjædne og Atsisjædne 44
Atsisjædne tjærer maanen 50
Den fattige knøs, som reddede prinsessen 51
Jerusalems skomager 53
Hundetyrken 54
Hundetyrken gik glip af sin fangt 56
Jættanas, som vilde have sig en kæreste 57
Drengen, som dræbte Stallo 57
Stallo som blindebuk 59
Stallo mister sin fangst 59
Lappen, som slap fra Stallo i bukkens skind 60
Stallo, som blev narret 61
Stallos menneskefælde 62
Styrkeprøven 63
Lappen, som giftede sig med Stallopigen 63
Stallo æder sit barnebarn 66

Sagn om Tjuder og andre fjender.

Side

Da Lapperne boede under jorden 69
Russetjuderne imellem søerne (jaure-gaskan) 70
Syndekløften. Suddo-gorsa 71
Russetjuderne, som kørte hovedløse 72
Syvsoversagnet 73
Den blinde gamle kone 74
Manddrabsnæsset. Olbmugoddemnjargga 75
Tjuderne, som blev sprængt i luften 75
Lappen, der lavede uvejr 76
Lappigerne, som lavede snestorm 77
„Søndenvinden larmer imod Fuglebjerget." 78
Kongen troede, at Lapperne var dyr 78
Lappen, som narrede fjenderne og reddede bønderne 79
Hvordan Lapperne i Hotagsfjeldene dræbte fjenderne 80
Tju'jaure 80
Da bønderne vilde udrydde Lapperne 83
De forklædte bønder 84
Karin Vildstjärna 85
Nuelesgiete 87

Ordliste med forklaringer 91
Noter 94

FORORD

NÆRVÆRENDE lille samling lappisk folklore er en del af et større materiale, som min mand, dr. phil. Gudmund Hatt og jeg i forening har indsamlet blandt Lapperne i Sverige — saa langt i syd som fra Idre i Dalarne og saa langt i nord som hos Karesuandolapperne, samt fra de fleste af de mellemliggende Lapmarker. Naar denne lille samling udgives særskilt, er det fordi den maaske kan paaregne interesse i lidt videre kredse end det større materiale, som ventes udgivet senere. Den fuldstændige publikation af hele stoffet vil let blive tynget af de mange detaljer, forskellige varianter af den samme historie, noter og lignende, som ikke kan have interesse for den læser, der kun søger at faa et billede af lappisk tankegang og nyde den charme, der kan være over eventyr og gamle tiders tro.

Jeg har forsøgt at illustrere et og andet i bogen; men maaske en del af billederne, bortset fra deres anden ufuldkommenhed, ogsaa kan virke fremmedartede og knap være forstaaelige for den, som ikke kender livet i koterne, koternes udseende indvendig, lappisk klædedragt og sligt. Jeg søger at bøde paa dette ved at medgive billeder og tekst nogle forklarende noter bag i bogen.

En del af historierne er allerede optegnet, da jeg levede blandt de nordligste svenske Lapper i 1907—08; men langt den største del har min mand og jeg samlet paa senere rejser.

Denne lille bog hedder „ved ilden“, fordi alt hvad der staar i den er fortalt ved koteilden. Ilden er, næst efter renen, det bedste, Lapperne har. I gamle dage var ilden en magt, de ofrede til og søgte ikke at fortørne. De træer, hvis ved de brændte, mest birk og fyr, stod de i et slags personligt forhold til, de huggede „øjne“ i brændestykkerne, for at de „kunde se at brænde

ordentligt". Der er endnu strenge regler for, hvordan man skal lægge veddet paa arnestenene, og om reglerne for ildens pasning ikke overholdes, mener, i hvert fald de ældre, at slemme uheld vil indtræffe.

For Lapperne er ilden mere end lys og varme, den er „en ven og kammerat", som det er trygt at være i nærheden af, og der hvor ilden brænder, der er hjemmet.

Om dagen er der for Lapperne, som for andre, livets mange gøremaal. Men naar mørket samler dem om baalet, naar madgryden hænger i sin sodede lænke og dampen sammen med røgen stiger op gennem „ræppen" til skyerne og mulmet udenfor, da kommer hvilen, erindringen glider ind som drømmen til en sovende. De gamle tiders sagn og skikke er endnu blandt Lapperne den kilde, hvoraf de henter trøst og opmuntring til dagliglivets slid. Naturligvis er ogsaa her kilderne ved at sande til, den moderne ukultur kaster sten i dem, og græsset gror over. Men har man været saa heldig at kunne fjerne det, som dækker, kan man pludselig faa den glæde at høre kilden. Det lyser op i ansigterne hos gamle og unge med genkendelsens smil, naar den rette streng er anslaaet, og saa kommer det: een fortæller, en anden føjer en vigtig detalje til. Barokke og saftige kan ordene falde, men ogsaa den fineste poesi og den reneste trolddom kommer frem. Lapperne kan endnu, baade gamle og unge, fortælle i tro og hengivelse, naar de føler tryghed og forstaaelse. Eventyret selv sidder ved arnekanten. Ilden luer og hvæser, ilden stiger og synker, den fordeler lys og mørke, rødt og sort. Over kotevæggen glider de store skygger af mennesker og hunde — fantastisk klædte mennesker og menneskekloge hunde. Skyggespillet fra det lave baal er som de eneste rigtige illustrationer til det der fortælles. I baalets trygge lysning tør nævnes al den gru og trolddom, som mørket avler. Udenfor i mulmet vanker de døde, aanderne, de onde tanker, som det ene menneske sender efter det andet. Der ude lever alle grulydene, der ude er storm og skyer, maane, stjerner og nordlys. Der ude er de vilde dyr, natten, og alt det som dens er. Her inde i koten er ilden, her er hjemmet, den store tryghed. Det er kun en skrøbelig græs-

tørvsvæg eller en væg af hullet vadmel, som holder mørket og alt det andet ude. Det er en snever ring, en lille kredsformet plads om et baal i vildmarken, der danner dette hjem, dog raader her samme hjemfølelse og velvære som i mere faste boliger.

Alt hvad vi har hørt og set omkring dette baal i vildmarken, har faaet skær af ilden, en lysglans, som maaske kan bevirke, at tingen, da vi fik den, syntes at være af guld, fordi den levede i sine egne omgivelser, men for andre, som ikke saa den der, er den maaske graa og glansløs som en almindelig landevejsskærve. De vaade sten, vi samler ved stranden, er saa herlige, og naar vi kommer hjem med dem, er de tørre og uden spil og farve. Der er forskel paa at høre en „saga" af Sagas egen mund og saa at læse den i en bog. Men de, som nu ikke er saa lykkelige selv at kunne rejse og samle ind, de faar nøjes med, hvad der gives ved genfortælling.

Lappernes ven, vor fælles ven, dr. phil. Hjalmar Lundbohm, vil jeg her sige tak, fordi han har ydet os sin trofaste støtte og forstaaelse gennem de mange aar.

Professor K. B. Wiklund har været saa venlig at behandle de i bogen forekommende lappiske ord og sætninger, hvorfor jeg her bevidner min tak. Denne behandling af det lappiske har ikke været noget let eller helt tilfredsstillende arbejde, idet nærværende samling eventyr og historier stammer fra, snart sagt, alle de svenske Lapmarker, og da de lappiske dialekter er mangfoldige og ret afvigende, har det ikke været muligt at sammensmelte dem til een sprogform. Men da bogen her ikke i fjerneste maade har filologiske prætentioner, er det lappiske, som forekommer, gengivet i den enklest mulige form, uden alle fonetiske særbetegnelser. I den lappiske ordliste er ogsaa den størst mulige forenkling af stavemaaden anvendt, dog er der taget visse dialektiske hensyn, som den, der er sproglig interesseret, let vil se, idet lokaliteten altid findes angivet i noterne.

I et par tilfælde har det lappiske ikke kunnet identificeres, f. eks. side 4 „i norrose i gorrose" og side 65 Stallos „gabsteb". Dog mener jeg ikke at kunne udelade disse ord, men maa lade dem staa, som vi har hørt dem, af folkloristiske grunde. Der er

jo visse love, som en dygtig og forstaaende fortæller maa rette sig efter — og Lapperne er fødte fortællere, de kender disse love, uden maaske helt at vide det. Ligesom børn altid forlanger at høre de samme ord eller den samme vending paa bestemte steder i deres yndlingsfortælling, saaledes er der ogsaa i de lappiske eventyr og sagn bestemte sætninger og ord, som skal anvendes, mens man frit kan variere andre dele af stoffet. Er saaledes et sagn fortalt paa svensk — de sydlige Lapper behersker svensk — er der dog visse ting, som skal gengives paa lappisk, ikke fordi fortælleren i øjeblikket mangler de svenske ord, men fordi det er disse faste punkter i sagnet, som ikke maa siges paa anden maade — oversættelsen følger gerne straks efter — og denne oversættelse har jeg oftest anvendt, selv om den ikke altid er absolut ordret, den har nemlig det rette sving, som svarer til det originale udtryk — noget Lapperne har et fint øre for. Hvad saa end „i norrose i gorrose" kan betyde ordret, saa er her den dygtige fortællers oversættelse anvendt.

Stallos „gabsteb" faar staa, som vi har hørt det. Lapperne forklarer selv, at Stallos sprog altid er underligt: „Saadan taler nu Stallo," svarer de, naar man forsøger at spørge nærmere ud angaaende sproget. Disse enkelte ord og sætninger i sagn og eventyr, som selv for Lapperne er uklare, fremkommer antagelig ved at fortællingen vandrer fra Lap til Lap gennem flere dialekter; men de før omtalte „faste punkter" skal saavidt mulig gentages, som de oprindelig har været sagt. Dermed forvanskes ordlyden let og selve ordet bliver uforstaaeligt, medens meningen bibeholdes.

Nærværende lille bog har kun til hensigt at gengive nogle af de sagn og historier, som endnu lever hos Lapperne. En folkloristisk behandling af stoffet, forsøg paa at udrede de forskellige elementer, hvad der er oprindelig lappisk og hvad der er almindelig kendte, vidtspredte vandresagn, vilde ikke her være paa sin plads.

Emilie Demant Hatt.

Okt. 1922.

SAGN OM ELSDYR, LYKKERENER OG TROLDDOM

Soldatteren med den tamme elsdyrhjord.

Der var engang en ung Lap, som havde faaet fat i Bejjen neide, Soldatteren, i skoven. Han saa hende gaa og vogte sin tamme elghjord. Lapknøsen sneg sig efter hende, uden at hun mærkede det, og tog hende fangen. Hun fulgte godvillig med ham til koten med samt sine tamme elsdyr.

Hun sagde ham, hvordan han kunde beholde hende og hendes dyr. I tre nætter skulde han have ræppen og boassjo-raige tildækket, derefter var alt hans. Han havde ogsaa koten dækket de to første nætter, men den tredje nat kunde han ikke udholde at have røghullet dækket, og han tog klædet, berjese, af i den tro, at det gjorde ikke saa meget. Men idet himlen og stjernerne kom til syne gennem ræppen, sagde Soldatteren: „Mu atjen ja tjittjen tjalmeh vuoinoh!“ „Nu ser jeg min faders og moders øjne!“ og hun forsvandt op i luften gennem ræppen. Lapknøsen rakte armene op efter hende; men hun var borte og elsdyrene med.

Om han havde kunnet beholde hende, da var hverken han eller hans slægt kommet til at lide nød.

— Og hun var saa dejlig, og det var smukt solskin, da han saa hende gaa i skoven med sit skønne lange haar.

Lapperne var ikke tilfreds med elsdyret.

Lapperne havde først faaet elgen som deres dyr; men den holdt altid til omkring koten, der gik den og trampede og forstyrrede dem; de var ogsaa bange for, at den skulde træde koten ned, saa tung var den. Da bad en gammel Lapkone, om de ikke maatte faa et lettere dyr, som sprang fra koten, saa de unge kunde faa noget at bestille. Da fik Lapperne renen.

Jættefolket, som havde tamme elsdyr.

Der levede engang et jættefolk i bjergene, som havde tamme elsdyr ligesom Lapperne har rener. De var de ældste; men der kom et andet folk, som Jætterne ikke vilde leve sammen med. De gav sig selv døden, de gravede dybe grave og klædte sig i deres højtidsdragt og styrtede sig ned. Elgen, den stakkel, blev vild og forfulgt.

Nu er der kommet love, saa den ikke mere plages saa grumt som tidligere. — Men renen trives, for den har hyrder.

Hvordan Lapperne fik rener og kote af de underjordiske og hvordan de bofaste fik gaard og kreaturer.

En Lap var ude at vandre, engang i gamle dage, før Lapperne endnu havde rener; paa den tid levede de mest af at snare ryper. Han blev træt og satte sig ned for at hvile og spise. Som han nu sad her i vildmarken, kom en smuk pige og satte sig ved siden af ham. Han fik lyst til at beholde hende og stak hende derfor lidt i venstre lillefinger med kniven, saa der kom blod. Da hun saa det, sagde hun: „Vuoi, mu vaibmo patsi!“ — „ak, der blev mit hjærte!“ —. I det samme kom en gammel kvinde hen imod dem, og hun sagde til pigen: „Nu maa du altsaa blive paa jorden!“ Lappen kastede kniven efter den gamle kone, for ogsaa at binde hende; men han naaede det ikke, og hun forsvandt.

Lappen og pigen boede i et hul i jorden. Saa sagde pigen til ham, at han skulde forholde sig rolig i tre døgn, hvad han end saa og hørte. Selv gik hun ind i fjeldet ved siden af. Det begyndte nu at husere omkring ham, han saa sære ting og hørte underlige lyde; men han forholdt sig ganske rolig, som pigen havde sagt. Anden dag blev det værre, og tredje dag var det allerværst; men Lappen forholdt sig dog stadig ganske rolig.

Da de tre døgn var gaaet, kom pigen tilbage til ham og førte ham op paa jorden — og der oppe gik en renhjord, og der stod en kote med alt tilbehør.

Lapperne har paa denne maade faaet baade ren-

hjorden og koten af de underjordiske; desuden har de ogsaa faaet lasso og skier.

Manden og hans hustru gav sig nu til at malke renerne. Han skulde fange aldoerne ind med lassoen og holde dem, medens hun malkede. Konen paalagde ham nu, at naar han arbejdede med renerne, maatte han hverken spotte eller sværge „i norrose i gorrose!"

Men da Lappen havde fanget den første aldo ind og den strittede imod og sprang, kunde han alligevel ikke lade være med at udstøde en ed, og straks faldt renen død til jorden. „O, ulykke!" udbrød konen. Da han havde fanget den anden aldo ind, passede han paa ikke at bande, fordi den gjorde modstand; men han kunde dog ikke lade være med at nævne Guds navn, han sagde: „Jupmel!" Straks faldt ogsaa denne aldo død til jorden. „O, ulykke!" raabte hustruen.

For den første ren, som faldt, da manden svor, fik ulven magt til at sønderrive rener, og for den anden aldo, som faldt, da han tog Guds navn forfængelig, kom der sygdom blandt renerne.

Da manden fangede den tredje aldo ind, var han tavs. Siden hverken sværger eller spotter Lapperne, naar de arbejder med renhjorden.

Svenskerne har ogsaa faaet deres ejendom af de underjordiske.

De har faaet gaarde og agre, køer og faar og geder samt fiskeredskaber. Dette gik saaledes til:

I gammel tid før Svenskerne havde gaarde og agre, var en Svensker kommet ud at vandre. Han

lagde tilfældigvis mærke til et hul i jorden og tænkte, at han jo kunde forsøge at gaa derned.

Dernede var en stor gaard med agre og enge. Han gik ind paa gaarden. Der stod et opdækket bord med alle slags mad; men han rørte ikke noget af det. Der stod ogsaa opredte senge, og i en af dem lagde han sig. Da kom først en ung og saa en gammel kvinde ind til ham. Han kastede sin kniv over den unge pige. „Uh, uh, uh!“ skreg hun. Hun maatte nu blive hos ham. Han kastede ogsaa sin kniv efter den gamle kvinde, men det mislykkedes, og hun forsvandt.

Den unge pige bad ham nu blive i sengen i tre døgn og forholde sig rolig, hvad han end hørte og saa. Det begyndte da at rumstere omkring ham; men han forholdt sig ganske rolig, skønt det blev værre og værre. Den tredje dag var det allerværst; men han rørte sig ikke. Omsider sagtnedes det, og pigen kom hen til ham og sagde, at han kunde staa op og spise, og at gaarden og det hele nu var hans.

Den gamle kone, som gjorde renvogtningen besværlig.

I gammel tid, straks efter at Lapperne havde faaet renerne som deres dyr, hvilede hjorden roligt ved siden af koten om natten, ligesom køer. Men saa var der en gammel kone, som gav sin renvogter lukka paa og rentømme om halsen og jog ham afsted tillige med renerne. Siden den tid har Lapperne maattet vogte renhjorden om natten ogsaa. Og fra dengang

har Lapperne været ærgerlige paa den gamle kone og knurret over, at hun saaledes er skyld i, at deres liv blev besværligt, ved at de altid skal vogte renerne om natten.

Lappen, der blev gift med en Haldepige og fik lykkerener med hende.

En sida var flyttet med renhjorden til en anden lejrplads, men ikke alle renerne var kommet med og en ung Lap blev derfor sendt tilbage for at hente dem. Renerne havde han intet besvær med at finde, de gik paa pladsen omkring den fraflyttede jordkote. Lappen var imidlertid træt og han gik ind i koten og lagde sig til at sove i sin medbragte raggas.

Som han laa der kom to Haldepiger til, og de drillede og forstyrrede ham ved at rive i soveteltet, saa han ikke kunde faa ro. De skiftedes til at drille ham, naar den ene holdt op, sagde hun til den anden: „Saa, Elle, nu er det din tur.“ Lapknøsen vidste ikke, hvad han skulde gøre for at faa fred; men saa fandt han paa at tage en aibme op af sit naalehus og med den stak han Elle i haanden, saa blodet kom. Da brast pigen i graad og sagde: „Nu kan jeg ikke mere vende tilbage til Halderne, fordi jeg har set mit eget blod!“ Den anden pige sagde: „Nu gaar jeg,“ og Elle blev alene tilbage. Hun stod nu udenfor koten og græd. Da kom Lappen ud og sagde, at om hun kunde blive til et rigtigt menneske, skulde

hun komme ind i koten og være hans kone. Saa gik hun ind, og de tændte ild op og lagde sig til at sove.

Om morgenen, da de skulde gaa, kom pigens broder med en renhjord; Haldepigens rener, hendes

Hun stod nu udenfor koten og græd.

medgift, skulde skilles ud til de unge, nu de havde giftet sig. Elle sagde til sin mand, at han skulde passe paa at faa en bestemt stor smuk hanren ved skilningen og ikke lade den slippe fra sig, hvor meget end broderen satte sig imod det, for det var en lykkeren — vuorbbe-boatso.

Lappen passede ogsaa paa og han fik den store kønne ren; men pigens broder blev meget vred over det, for det var hans bedste lykkeren. Da de var fær-

dige med skilningen af renerne og pigen havde faaet sin medgift, forbød broderen dem nogensinde mere at komme tilbage til den boplads igen, hvor Lappen havde truffet pigebørnene.

Lappen og hans Haldekone flyttede saa til højfjeldet med deres rener.

Lappen og hans Haldekone flyttede saa til højfjeldet med deres rener, og de blev meget rige.

Hvordan Lappigen narrede den Onde.

En Lap havde lovet Bærgalak sin datter for saaledes at opnaa renlykke. Men datteren, som kendte faderens løfte, værgede sig mod den Onde ved altid

at have „bøgerne“ (salmebog og testamente) hos sig, og naar hun sov havde hun biblen under hovedet. Hver gang Fanden kom for at kræve sit bytte sagde han: „Din fader har givet dig til mig,“ men pigen svarede altid: „Jeg har ingen anden fader end Gud i himlen.“ Og Bærgalak maatte gaa med uforrettet sag.

Lappen og Fanden.

Sabmelasj og Bærgalak.

En Lap havde engang i gamle dage lovet sig til Bærgalak; men da aarene var gaaet, som de havde aftalt og den Onde kom for at hente ham, havde

Lappen udspekuleret en list for at slippe fri: I stedet for det sædvanlige bælte af læder, som enhver Lap brugte, havde han faaet syet et bælte af renens bugskind med alle haarene paa, og da Bærgalak bød ham at følge med, sagde han: „Ja, hvis du kan tælle haarene i mit bælte“. Det gik Bærgalak ind paa, han mente det var en let sag; men da han saa det laadne bælte med de utallige haar paa, forstod han, at han var narret og gik rasende sin vej med uforrettet sag.

Stainak og Lappen, der døde.

Der var en Lap, som havde en renhjord — jeg ved ikke hvor stor den var, men den maa have været temmelig stor, han havde nemlig en stainak i hjorden. Saa en aften, da de havde tjiplet og hjorden skulde ud for at græsse om natten, sagde Lapmanden til sin renvogter, at i nat vilde han selv vogte, saa kunde karlen lægge sig til at sove ved gærdet. Der plejer at være en skrænt ved gærdet, og der vilde manden, at vogteren skulde lægge sig. Men karlen anede uraad og svarede: „Nej, der kan du selv sove,“ han skulde nok vogte renerne om natten. Lapmanden blev meget nedslaaet og sagde: „Ja saa, du vil ikke sove der!“

Renerne blev nu drevet ud af gærdet, og vogteren fulgte dem. Da han var kommet et stykke bort, standsede hjorden paa en aaben plads og gik roligt der og græssede. Men pludselig saa det ud som om stainaken vilde vende tilbage til gærdet — og den gik virkelig

et stykke bort fra hjorden, men dog ikke helt hen til gærdet, og den gik hid og did og brølede. Vogteren tænkte, at stainak kunde gaa hvorhen den vilde for ham.

Da det blev morgen, drev han hjorden tilbage til

Der paa skraaningen laa Lappen og saa ud, som om han sov.

gærdet, hvor den skulde malkes. Der paa skraaningen laa Lappen og saa ud, som om han sov; men da vogteren saa nærmere til, viste det sig, at hans husbond var død.

For at forstaa historien, maa jeg fortælle, at Lappen havde gjort et forbund med en usynlig aand — en ond eller god, det ved jeg ikke — saa han kunde have renlykke. Nu var vel den aftalte tid udløbet, og

manden vilde saa have haft vogteren til at gaa i sit sted, ved den nat at lægge sig til at sove der, hvor aanden vilde komme efter sit bytte; men karlen anede sammenhængen og slap fri.

Grunden til at stainak teede sig saa underligt og droges mod gærdet om natten, var den at i visse tilfælde har stainak kunnet give sit liv i stedet for sin ejers.

Lappen, der vilde have sin døde hustru tilbage.

Der var en Lap, som holdt saa meget af sin hustru; men hun døde, og hendes lig stod oppe paa siten nedpakket i en gerres. Manden havde dog ikke snøret hende helt til, arme og hænder var fri. Lappen var nemlig en stor noaide, og han vilde forsøge at faa sin hustru tilbage til livet igen.

Manden var rig, han havde en stor renhjord og to renvogtere. Han sagde nu til de to vogtere, at de skulde holde øje med liget, og naar de saa hende løfte haanden, skulde de løse alle snøringer, saa hun var helt fri. Selv gik Lappen ind i koten og lagde sig til at sove, efter at han havde anbragt den store kødgaffel, tjuøpseme, ved siden af sig. Saa gik der en lille tid, og de to renvogtere ude ved siten saa liget løfte den ene haand i vejret; men ingen af vogterne hverken løste hende eller vækkede husbonden, saadan som han havde bedt dem om at gøre — enten vilde de ikke, eller ogsaa turde de ikke. Der gik nu atter

en lille tid, saa løftede liget sig halvt op; men da hun var snøret fast og hellerikke nu blev løst, maatte hun blive, hvor hun var. De to unge Lapper var nemlig klogere end som saa; de anede, at om de løste hende, maatte en af dem gaa i hendes sted.

De to renvogtere ude ved siten saa liget løfte den ene haand i vejret.

Snart efter vaagnede manden inde i koten. Han havde været i aandernes rige. Dernede stod hans hustru allerede brud; hun skulde giftes med en dødning, man var i færd med at gøre forberedelser til bryllupsgildet. En af gildesvendene saa ud og fik øje paa manden, som kom. „Hvad kan det være derude, det er vel ikke en nikkere-guoreje — en søvngænger-

seer?“ „Nej,“ sagde en anden gildesvend, „det er blot en stenhob.“

Lappen gik saa videre frem, ganske sagte, og naaede helt hen bagved bruden. Han greb nu fat i hende og vilde drage hende med sig. Da blev der stort røre, bryllupsgæsterne rejste sig og stimlede sammen om dem.

Hvis da de slette vogtere havde løst den døde af gerresen, saa havde manden nok faaet hende med sig; men nu kunde han ikke faa hende løs, fordi hun var bundet deroppe. Og kun ved hjælp af den store kødgaffel slap noaiden med nød og neppe selv bort fra de døde.

Genfærdet som renvogter.

To genfærd var en nat ude at vandre; da kom de forbi en Lap, som laa og sov. Den ene var nysgerrig og vilde betragte Lappen. Den anden fraraadede det: „Kom ikke for nær til ham, det er en stærk noaide!“ Men kammeraten adlød ikke, og da han kom hen til Lappen, bandt denne genfærdet til at tjene sig som renvogter et aar.

Genfærdet var en overordentlig flink renvogter, hurtig som vinden og dygtig til at vende hele hjorden, naar den løb for langt, og aldrig blev en ren borte. Desuden havde genfærdet ingen mave, saa han tærede ikke paa kosten; men saa havde han rigtignok heller ingen ryg og kunde derfor ikke slæbe træer

hjem til koten til brændsel. Han var usynlig for alle andre end noaiden.

Da aaret var gaaet, slap genfærdet fri for sin tjeneste og kunde gaa til kirkegaarden igen.

Skoene, der var syet af menneskeskind.

Der var en mand, som gav sin karl et par sko paa den betingelse, at han skulde tjene ham saalænge skoene varede; men han maatte ikke gaa til kirke med dem.

Det var mærkværdige sko, de syntes aldrig at kunne slides op, de varede i flere aar. Karlen kom da tilsidst paa den tanke, at han vilde gaa til kirke med dem paa, for at se, hvad der saa vilde ske. Og straks, da han betraadte kirkegaarden, smuldrede skoene hen; de var af menneskeskind.

Den troldkyndige Lappige.

To Lapfamilier boede i sida sammen. I den ene var der to sønner og en troldkyndig datter. I den anden familie var der to døtre. Moderen til den troldkyndige datter vilde gerne have sønnerne gift med pigerne fra den anden kote; men det syntes datteren ikke om.

Saa en dag kom den gamle ised — sønnernes fader — hjem fra hjorden med en slagteren. Da renen var slagtet, gik han bort for at sælge kødet, og konen gav sig til at lave pølser af renblodet. Medens ised nu var ude for at sælge kød, kom de to piger fra nabokoten paa visit. Konen trakterede dem med den kaffe, som datteren havde kogt til faderens hjemkomst, endskønt pigen sagde til moderen: „Giv dem ikke af min kaffe; du skal ikke vente, at de bliver dine svigerdøtre."

Siden kom manden hjem, efter at han havde solgt kødet. Han lagde sig til at sove, og hans kone og datter gik ud af koten. Da konen igen kom ind, saa hun til sin store ærgrelse, at et par geder stod derinde, og de havde ædt alle blodpølserne. Hun skændte paa manden, fordi han ikke havde passet paa at forhindre det; men datteren sagde: „Du kan vel forstaa, at det ikke har været rigtige geder!" — den gang holdt Lapperne ikke geder —; „men der kan du se, hvad du vilde have til svigerdøtre!" Hermed lod hun moderen forstaa, at hun havde omskabt de to Lappiger til geder, for at vise deres sande natur. Geden er nemlig et billede paa et stridigt og fattigt menneske „hilbbis ja gæfhes olmusj."

OM SYGDOMSAANDER

Sygdomsaanden, der kom ind paa vedstykket.

En fattig Lapmand var paa vej til en velhavende Laps kote for at bede om en ren til slagtning — dengang søgte man kun hjælp hos sine egne, naar man var fattig og uden mad, man bad ikke om noget i bøndergaardene.

Den rige Laps kone var syg, og som den fattige Lap nu gik, traf han paa vejen en kvinde, som han fik den mistanke til, at hun kunde være en sygdomsaand. Han gav sig i snak med hende og spurgte hende ud, og da hun skulde til den samme kote, hvor konen var syg, saa slog de følge. Kvinden spurgte nu, hvad ærinde han havde i koten. Han sagde da, at han tænkte sig at faa en boares roantjo, en gammel trækren, til slagtning, om hun maaske tænkte sig at faa en boares aldo? Hun svarede, at hun vidste ikke rigtig, om det ikke skulde blive en akka, bedstemor.

Han spurgte hende nu videre ud om, hvorledes hun vilde komme til koten. Hun sagde ham, at naar ilden peb første gang, vilde hun være i nærheden af koten, naar den peb anden gang, var hun paa vedhugningspladsen, og naar det peb tredje gang i ilden, vilde hun komme ind i koten; hun vilde komme ind paa enden af et vedstykke, som ragede udenfor dø-

ren, og naar hun var inde, vilde hun sætte sig mellem husmoderen og ilden midt i loaido.

Efter denne samtale skiltes de, og Lapmanden kom først til koten. Da han havde siddet der lidt, hørte han det pibe i ilden første gang, og snart efter

Han tog da øksen og huggede gentagne gange ned i risene foran den syge kone.

anden gang. Den fattige Lap vidste nu, at kvinden var lige udenfor paa vedhugningspladsen. Han spurgte folkene i koten, om de havde en staaløkse. Jo, det havde de. Han bad om at laane den og lagde den foran sig.

De havde der i koten en datter, som var lidt stiv i ryggen og derfor uordentlig med veddet; hun havde som sædvanlig kastet det som det bedst kunde falde

sig, saaledes at enderne ragede udenfor kotedøren. Da der nu skulde lægges paa ilden og veddet blev trukket ind i koten, peb det tredje gang i baalet. Nu vidste den gamle Lap, at kvinden var kommet ind og at hun sad i loaido mellem ilden og husmoderen. Han tog da øksen og huggede gentagne gange ned i risene foran den syge kone. Hverken han eller de andre saa noget, men de hørte tydeligt en jamren.

Først bagefter fortalte den fattige Lap, at han havde mødt en sygdomsaand paa vejen, og hvad hun havde sagt ham.

Derefter blev den velhavende Laps kone rask igen.

Denne saga er gaaet fra slægtled til slægtled, og forældre har fortalt den til deres børn, for at lære dem at lægge veddet rigtigt, saa at enderne ikke rager udenfor koten.

Sygdomsaanderne, der frøs paa højfjeldet.

Vestpaa i egnen ved Susendalen var der for mange aar siden en del Lapper, som levede af at snare ryper.

En gammel Lap var en dag ude at tilse sine snarer. Da hørte han en menneskelig stemme i fjeldene. Først brød han sig ikke videre om, hvad han hørte; men tilsidst lød det som en sørgelig sang. Han raabte nu og spurgte, hvad det var, og det svarede. Stemmerne kom nærmere og nærmere, og da han raabte tredje gang, kom de ganske nær.

Der var tre. Den ene var feberen, den anden var

kopperne og den tredje pesten. Den første af de tre bar en le, den anden havde en rive, og den tredje, som var den værste, havde en kost.

Jeg husker ikke om Lappen kunde se de tre personer — eller om han kun saa hovederne —. De bad

Der var tre. Den ene var feberen, den anden var kopperne og den tredje pesten.

ham nu om at fragte sig ned til skovegnene, de frøs heroppe paa højfjeldet. Den gamle Lap vilde først ikke — tænkte de at slaa ham ihjel, kunde de jo gøre det straks —; men de lovede, at de vilde ikke gøre ham noget ondt, naar blot han vilde bære dem ned i bygden og derefter selv gaa tilbage — saa skulde de heller aldrig mere komme op til højfjeldet.

Lappen fragtede dem saa ned til en bondegaard. Da han var kommet ind, raabte han paa dem, og de svarede under bordet.

Det siges, at egnen fra Susendalen og til Mosjøen har været aldeles uddød for folk. Ja, sygdomsaander er bare djævle, som vandrer under solen.

Lapkonen, som saa feberen og en anden sygdomsaand.

Anna Sara fra Härjedalen fortæller: „Engang da jeg gik hjem, mødte jeg i skoven en høj sortklædt kvinde, som jeg godt kendte. Da vi var nær ved hinanden, drejede hun af og gik ind mellem træerne — jeg hørte kvistene knække under hendes fodtrin. Idet jeg saa hun bøjede af og ikke kom hen til mig, raabte jeg flere gange paa hende, men hun svarede ikke. Nu forstod jeg, hvad det var. Den samme kvinde, som hun lignede, var syg, og her mødte jeg hendes sygdom. Ganske rigtig — hun var død, da jeg kom hjem.

En anden gang — det var om vinteren — var jeg ude at køre med ren sammen med en anden Lap. Da vi kom til et vejskel, ser jeg en Lap, som jeg godt kendte, staa der. Han havde bundet sin ren ved en birk, og over hans gerres laa et lyst renskind, manden selv havde ogsaa en lys renskindspels paa. Da vi kørte forbi ham, vendte han ryggen til. Jeg tænkte, at han ogsaa agtede sig til sidaen, og da jeg kom hjem fortalte jeg, at han var paa vej til os; men saa sagde min fader: „Nej, det hænger ikke rigtig

sammen, du ved jo, at han for tiden har et daarligt ben og slet ikke kan færdes.“ Javist, det var jo ogsaa sandt, det havde jeg rent glemt; men det maa nu alligevel være ham, for jeg saa ham aldeles tydeligt; og derefter beskrev jeg nøjagtig, hvad han havde paa og det hele — til stor forundring for min rejsekammerat — han havde intet som helst set —. Men saa sagde fader igen: „Du har set „feberen“, og heldigvis var den lysklædt, saa bliver den ikke dødelig.“ — Kort tid efter blev den Lap, som jeg mente at have set, ret syg, derefter flere andre — og tilsidst blev alle syge. Ingen døde, men de var meget daarlige og i vildelse, saa man hele tiden maatte passe paa, at de ikke kom ilden i koten for nær.

OM DRÆBTE BØRN

Det døde barn, som blev levende igen.

Der var en ung Lap og hans kæreste, som fik et barn sammen. Hun fødte barnet i ødemarken og han slog barnet ihjel efter at moderen først havde kvalt det halvdødt. Han tog nu hendes saks og stak den udspilet i munden paa barnet, for at det ikke skulde skrige. Dengang vidste man ikke, hvad man skulde gøre for at faa en epper til at tie. De lagde saa det døde barn, med saksen i munden, i en klipperevne.

Siden giftede de unge sig. En dag savnede konen sin saks — hun skulde nødvendigvis bruge en saks, og der fandtes ingen i koten. — „Du kan jo gaa og tage saksen, som vi lagde sammen med barnet i klipperevnen," sagde manden. Konen gik virkelig ogsaa for at søge saksen. Først kunde hun ikke finde stedet. Omsider fandt hun det dog; men da hun tog saksen, rejste det døde barn sig pludselig op, rev saksen til sig og stak den i nakken paa moderen og dræbte hende. Derefter gik epper til sin fasters kote, stillede sig indenfor døren og sagde: „puorist, siessam!" „goddag, faster min". „Puorist, puorist, pardnam!" „goddag, goddag, min dreng" svarede hun. Fasteren sad netop og badede sit eget barn i loaido. „Poateh,

pardnam, mon laukov tu lavat laugom-tjatsen," — „kom, min dreng, jeg skal bade dig i din fætters badevand," sagde hun. „Iv astah, oudal ko atjev puorastattav!" „jeg har ikke tid," svarede epper," jeg skal først gaa og hilse paa min fader." „Ih læh ton val ædnai ja attjai pahav takkam?" — „du gør vel ikke fortræd paa din fader og moder?" — sagde hun; hun vidste jo ikke, at han allerede havde dræbt moderen." „Iv takah, jus puorastatta!" „nej, det gør jeg ikke, hvis han hilser," svarede epper.

Derefter gik epper til sin faders kote, hvor han stillede sig indenfor døren og sagde: „Puorist, attjam!" „goddag, far min!" Men faderen blev saa forfærdet, at han ikke svarede, og i sin skræk for han ind under felden og gemte hovedet i sovesagerne i loaido. Nu sprang epper paa faderen og brækkede hans ryg. Siden den tid var han altid syg.

Epper gik derefter til sin fasters kote igen og stod indenfor døren. Han pustede og stønnede, idet han sagde: „Valla te nakativ etnin ja atjin!" — „det var lige netop, at jeg orkede med min fader og min moder." Nu spurgte fasteren: „Du har vel ikke gjort noget ondt ved din fader og moder?" Da fortalte epper, hvorledes hans forældre havde dræbt ham, og hvorledes han nu til gengæld havde dræbt sin moder og brækket ryggen paa sin fader.

Fasteren sagde dog igen: „Poateh, pardnam, mon laukov tu lavat laugom-tjatsen!" — „kom min dreng, jeg vil bade dig i din fætters badevand!" Og nu kom han og blev badet i badevandet. Derved blev han til et rigtigt levende barn; og hun døbte ham og kaldte

ham Epper. Efter den tid hedder alle udsatte børn Epper.

Han voksede op hos sin siessa og levede som et rigtigt menneske. Han var blot lidt forskellig fra andre Lapper, idet han havde et særlig stort hoved. Det

Men da hun tog saksen, rejste det døde barn sig pludselig op —

kom af, at hans siessa ikke havde formet hans hovede, naar hun badede ham — netop for at det skulde være som et tegn paa, at han var en epper.

Epperpardne, Epperdrengen, hed han som barn, og siden kaldtes han Epper-poatnjekutj, Eppermanden; dette tyder paa, at han ogsaa blev gift, thi poatnjekutj betyder en ægtemand.

Det er denne Epper, som har lært sin siessa, hvad siden alle Lapkvinder har overholdt, at bruge det samme badevand de tre første dage og siden hælde det bort under poanda-kædge, mandens arnesten, for at de udsatte børn, som er i jorden, kan bade sig deri.

Fasteren sagde da igen: „Kom min dreng, jeg vil bade dig i din fætters badevand.“

Det er ogsaa efter den tid, at man forstaar at døbe de udsatte børn, for at give dem fred. Man raaber et navn og daabsformularen i den retning, hvor deres skrig høres. —

Men det vides ikke, at nogen anden kvinde har været modig nok til at tage en epper til sig og bade den.

Epper.

En sida flyttede engang mellem Dorothea og Wilhelmina over Blaikfjeldet, et fladt og jevnt fjeld, som er godt en mil langt. Renhjorden gik foran, og efter den kom raiderne med folk og gods.

Blandt de flyttende Lapper var der en gammel mand, som sad i sin gerres. — Der var uvejr i luften, og en klagende røst hørtes, den kom nærmere og nærmere til raiderne. Nu var der i sidaen et ungt ægtepar, og den gamle mand, som hørte det dræbte barns skrig, raabte højt ud over raiderne; „Gi læ manan ædne?“ — „hvem er barnets moder?“ Ingen svarede. Da brød den usynlige dødsaand moderens ryg, og den unge kone var fra den stund helseløs. — Havde hun svaret og erkendt, at hun var moder til barnet, var der ikke sket hende noget ondt.

SAGN OM DYR

Hvordan Lapperne fik hunden.

Lapperne havde først svalla, hvidræven, til hund; men den gjorde saa lidt nytte, løb blot og rev kalvene ihjel. Derefter prøvede de at tage riepi, rødræven, til hjælper; men den løb kun efter renerne uden at gø, og den dræbte ogsaa kalve. Tredje gang tog Lappen kætke, jærven, til hjælp. Den var bedre end de andre, den gøede og kunde ogsaa vende renerne — men rigtignok dræbte den en og anden ren.

En dag da manden ikke var hjemme, men kun konen, kom jærven til koten og stjal mad, den brød en gisa op og aad af indholdet. Konen blev vred og pryglede jærven. Jærven blev nu fortørnet og løb sin vej. Noget efter kom manden til koten og spurgte efter sin „hund", og konen fortalte ham da, at hun havde jaget den bort, fordi den stjal. Manden gik ud og kaldte paa den; men jærven svarede: „Fra nu af vil jeg kun være i ødemarken og rive rener ihjel." Manden gik senere for at se, hvad jærven tog sig til; og han saa da, at den gik og dræbte rener. Saa slog manden jærven ihjel. Fra den dag var Lap og jærv fjender.

Saa engang konen var ude at vogte renerne, saa hunden hende løbe; den gav sig da til at hjælpe

hende ved at gø: „Viv, viv, viv!“ Hun saa nu, at den var en storartet hjælper, og hun vilde lokke den til sig ved at give den et stykke kød af sin egen mad, som hun havde indenfor koften. Først turde hunden ikke tage det; men siden bød hun den igen kødbenet,

Og hun vilde lokke den til sig ved at give den et stykke kød af sin egen mad.

og da tog den det. Lapkonen begyndte nu at tale med hunden om, at den skulde tage tjeneste hos dem som renvogter; men hun var bange for, at den maaske vilde have for meget i løn. „Det skal du ikke være bange for,“ sagde hunden, „giv mig blot suppen og benene, saa er jeg tilfreds.“ Derefter tjente hunden hos Lappen som renvogter.

Hundenes forskellige natur.

To hunde, som tjente hos hver sin madmoder, kom til at tale sammen om maden. „Min madmoder giver mig altid fedt i suppen," sagde den ene, „og ben med kød paa." — „Det gør min madmoder rigtignok ikke," sagde den anden hund, „hun er saa gerrig, at jeg er nødt til at stjæle for at bjerge føden."

Den hund, som fik daarlig mad og stjal, gøede derfor ogsaa kun ganske lidt og var doven til sit arbejde. Men den hund, som fik god mad, gøede højt og gjorde sit arbejde godt.

Fra den tid har der været to slags hunde, nogle som gøer højt og er flinke til deres arbejde, og andre som stjæler og er dovne og kun gøer svagt.

Renen og faaret løber omkap til bondens gaard.

Renen og faaret er brødre. De ligner hinanden; de er let skræmte begge to. Naar faaret forvilder sig, gaar det til fjelds, imod vinden, ligesom renen, helt op i højfjeldet.

Faaret og renen skulde engang løbe omkap for at at se, hvem af dem der kom først til bondens gaard. Renen var jo den hurtigste, saa den kom først; men faaret var den snedigste og raabte derfor til renen: „Vielja, vielja, du velks seibe!" — „bror, bror, se din hvide hale!" Da vendte renen sig om, for at faa sin hale at se, og den løb rundt og rundt for at faa øje

paa halen. Og imens smuttede faaret ind i bondegaarden.

Saaledes gik det til, at faaret blev husdyr, medens renen blev ved at høre til i vildmarken.

Bjørnen bærer Jesus over elven.

Da Gud var ved at skabe dyrene, stod nogle af dem paa en mose. Jesus kom og vilde over elven. Han bad renen bære sig over: „Hvis du gør det, skal du faa lov til at være i ro hele natten uden at behøve føde.“ Renen nyste bare og gik sin vej, idet den sagde: „Ikke lever jeg en hel nat til ende uden at æde.“ Jesus sagde nu: „Du skal komme til at søge din føde paa højfjeldet og have besvær med at grave efter den om vinteren i sneen, du skal tabe dine haar overalt, og ulven, ræven og alle andre dyr skal forfølge dig og sønderrive dig!“ (dog ikke haren og faaret, for de er renens slægtninge).

Gud bad da elgen bære sig over; men heller ikke den havde tid for at søge efter føde; derfor skal den ogsaa have besvær med at lede efter føde og æde løvet af birkene. Da Gud bad faaret bære sig over elven, stod det blot og mimrede: „njim, njim, njim!“ og var optaget af at æde. Derfor maa faaret altid æde.

Gud bad saa hesten bære sig over elven; men den undskyldte sig med, at den havde saa runde fødder og var bange for at glide paa de glatte sten i

vandet. Derfor blev hesten menneskets træl og maa altid gaa ved skaglen.

Der sad nu bjørnen og hørte paa alt dette, og den sagde: „Sæt dig op paa min ryg, vel er mine ben lidt korte til at vade i elven; men jeg har saa skarpe kløer paa mine fødder, at jeg nok skal staa fast paa stenene.“ Bjørnen bar saa Gud over elven. Som løn herfor fik bjørnen lov til at sove hele vinteren, uden at behøve føde. Kun en gang midt om vinteren vaagner bjørnen for at vende sig om paa den anden side og sove videre. Men bjørnen har lovet, at den aldrig skal dræbe mennesker; hvis den derfor nogensinde dræber et menneske, er det forbi med dens vintersøvn.

Da Gud delte fedt ud til dyrene.

Gud har engang delt fedt ud til dyrene. Han havde fedtet liggende paa en dælo, (et renskind brugt som dug). Da han kun havde smuler tilbage, kom haren for at faa sin del af fedtet. Gud sagde til haren, at den kunde rulle sig paa dugen; men haren syntes der var for lidt fedt, og den løb sin vej uden at faa noget. Derfor er den saa mager. Siden kom bjørnen for at faa fedt. Gud sagde ogsaa til den, at den kunde rulle sig i smulerne. Bjørnen gjorde, som Gud sagde; derfor er den et af de fedeste dyr.

De hurtigste dyr.

Da mennesket var skabt, var det hurtigere end alle andre; det kunde indhente renen, ulven og ethvert af de vilde dyr, som Gud havde skabt. Men saa sagde rødræven: „Det kan ikke gaa an, at mennesket er saa hurtigt, for nu vil det dræbe alle os dyr!“ Vorherre tog efter rævens raad, og mennesket blev da det langsomste af alle.

Rødræven — rieban — tænkte, at nu var den det hurtigste af alle dyr, og den roste sig og sagde: „Jeg er den hurtigste!“ Men hvidræven — njalla — sagde: „Nej, jeg er den hurtigste!“ De skulde da løbe om kap efter den flygtende vildren. Hvidræven kom først, den naaede endog at løbe to gange rundt om vildrenen, inden rødræven havde indhentet den. Ved den lejlighed kom rødræven til kort.

Hakspætten.

Hakspætten — muore-tjolge — er blevet dømt til at søge sin føde i træerne. Der var engang en bondekone, som stod og bagte brød; da kom Gud og bad hende om brød. Hun gav ham en lille bitte bid; men af den skabte Gud en stor, stor kage. Da bondekonen saa det, skældte hun ham ud og kaldte ham for en troldkarl. Men saa dømte Gud hende til for fremtiden

at søge sin føde af træerne. Bondekonen blev saa til en spætte, og da hun havde en tærnet kjole paa, blev spætten broget.

Lommen.

Lommen blev vred paa Gud, fordi han ikke gav den røde fødder, og den fløj fornærmet bort; men idet den fløj, kastede Gud dens ben efter den. De kom da til at sidde for langt bag til, saa fuglen ikke kan gaa. Den bygger derfor sin rede saa nær ved vandet, at den lige kan hoppe ud i det.

Lommen har faaet sin stygge, uhyggelige stemme som straf fordi, den har dræbt et menneske. Der var nemlig en mand, som havde sat snare for lommen og fanget den; men da han vilde tage den ud af snaren, for fuglen ind paa ham og jog sit spidse næb lige i hans hjærte. Siden fik lommen mandens dødskrig.

Hjærpen.

I gamle dage, da dyrene blev skabt, var hjærpen den største af alle fugle. Men saa en dag, da Gud var gaaet ud for at se paa dyrene, traf det sig saadan, at hjærpen pludselig fløj op, saa det gav et sæt i Gud, og han for sammen. Han tænkte da: „Den fugl er for stor, den vil jeg gøre mindre.“

Gud delte nu ud af hjærpen til alle de andre dyr. Enhver af dem har derfor et stykke af hjærpens kød. Renen har hjærpekødet — prurgen oattje — i halsen. Fiskene har en lille bid hjærpekød i hovedet, under underkæben. Fuglene har alle noget af hjærpens kød fortil paa brystbenet.

Hvordan myggene slap ud i verden.

Da Gud havde skabt myggene, stoppede han dem allesammen i en sæk, og saa lod han en Lapkone faa sækken i forvaring. Hun blev imidlertid saa træt af at høre myggenes evindelige summen, at hun tilsidst ikke kunde lade være med at slippe nogle stykker ud, blot en lille del, for at lyden skulde tage af; men alle myggene fløj ud for hende og fløj til alle sider og stak folk og fæ. Alt hvad hun sprang og sprang for at fange dem ind i sækken igen var omsonst, myggene spredtes over verden.

Naa, da Gud gav hende sækken i forvaring, tænkte han vel nok, at hun vilde blive ked af deres summen og før eller senere slippe dem ud til livet.

Lusenes oprindelse.

Det var en gammel Lapkone, som bad jorden om at faa lusene, for at hun kunde have noget at bestille

om søndagen, og for at folks klæder ikke skulde blive altfor snavsede — for naar der er for mange lus i dem, maa de jo vaskes. Og netop om søndagen skal man luse sig.

Gedden og slangen.

Slangen og gedden — kærbma ja hauga — levede begge to i vandet; men saa gjorde de den aftale, at den af dem, som først kunde svømme til et bestemt næs, skulde faa lov at leve i vandet altid, og den, som kom sidst, skulde leve paa landjorden.

De svømmede saa om kap, og gedden kom først. „Det var dog godt, at jeg kom først," sagde gedden, „for var jeg kommet til at leve paa jorden, vilde jeg have dræbt mennesker!"

Gedden er nemlig et meget farligere dyr end slangen.

Farligt at sove ved en enebærbusk.

Man maa ikke lægge sig til at sove ude i nærheden af en enebærbusk; for hvis et firben tilfældigvis bliver skræmt, søger det i det første hul, det træffer, og man kan da let risikere, at det løber ind i ens mund og ned i maven, og der kan det yngle. Saadan gik det en bondekone, jeg kendte; men hun fik følgende raad, og hun kom sig.

Man skal bage rugbrød, og medens det endnu er varmt og vellugtende, lægger man det paa bordet foran sig; derefter støtter man hagen mod bordkanten og holder munden aaben over brødet. Lugten af det friske brød lokkede firbenet op, først kom moderen, og siden hentede hun den ene unge op efter den anden; hun maatte jo have taalmodighed, til de alle var kommet op. Ved det raad blev konen helt rask.

Konen, der vilde hjælpe frøen.

En Lapkone saa en hugorm og en frø kæmpe med hinanden. Hun vilde hjælpe frøen og slog efter ormen, men slog fejl og ramte frøen. Da sprang frøen højt op paa hendes fod, og den blev i samme øjeblik tyk og svullen. Men saa kom ormen hen til hende, og den løb tre gange rundt om den daarlige fod — da blev foden straks rask, og hævelsen svandt.

Det var om sommeren det skete, da hun var gaaet lidt bort fra koten.

Slangekur.

Der var en Lap, hvis kone blev saa syg, at han maatte opgive at flytte med renerne og købe sig et lille nybygge i stedet for.

Konen blev svagere og svagere og tog saadan til i tykkelse, at hun fyldte hele sengen. En foraarsdag, da børnene legede udenfor huset, saa de en slange komme frem; den var en alen lang og saa tynd som en finger, men med et tykkere hoved. Den krøb op i en birk. „Kettjit, mi kuotsa tia kuku!“ — „se, hvad der kravler til jer!“ sagde faderen. Han tænkte, at det betød nok noget, at den slange kom. Børnene vilde nu fælde træet for at faa fat i slangen; men da krøb den selv ned og lagde sig i en ring om træets fod. Nu slog faderen slangen i hovedet, saa den blev halvdød, derefter holdt han dens hoved med en kløftet gren, saa den gabede og strakte tungen ud; han huggede da giftbrodden (tungen) af. Da det var gjort, bar han slangen ind og lagde den om sin kones nøgne liv. Slangen gav sig til at gaa rundt om hende og sugede paa hende, til hun besvimede. Samtidig blev konen tyndere og tyndere, og slangen blev tykkere og tykkere og stærkt rød. Efter en lille tids forløb døde slangen. Manden bar den forsigtig hen i en lille sø og kastede dens tunge ud til den. I det samme blev den levende igen og tog sin tunge. Da manden og børnene kom tilbage til huset, var konen helbredet og fuldstændig rask. Børnene joigede af glæde over, at faderen havde helbredet moderen. — Nogle af de børn lever endnu.

Frøernes stammoder.

En gang havde børnene leget med en frø, slagtet og parteret den og hængt stykkerne op, saadan som man gør med renkød. Da kom der pludselig en forfærdelig stor frø frem under stenene; den havde store udbulede øjne og stirrede brændende paa børnene. De blev saa skræmte, at de løb hjem og fortalte det. Blandt de voksne var Johan Biettar, som jeg har kendt, nu er han død, og hans far, som var noaide, var tilstede, og da han hørte, hvad børnene fortalte, gik han ud til den store frø og fik den manet tilbage — antagelig ved at tale godt til den, og bede den om forladelse og forklare den, at det kun var børn, der havde gjort det. Det var frøernes maddar-akko, deres stammoder, som havde vist sig for at hævne.

Ræven narrer bjørnen og gør en Lap rig.

Ræven havde stjaalet nogle fisk fra en mand. Og bedst som han nu kommer gaaende med sin fangst, møder han bjørnen, som ser de lækre fisk og spørger, hvor man kan faa saadan fangst. Ræven svarede, at bjørnen skulde stikke sin hale i det vandhul, hvor folk henter vand, saa vilde fiskene hænge ham i halen, og han behøvede blot at trække dem op; men de bed bedst i stærk frost. Bjørnen stak nu sin hale i et saadant vandhul og ventede taalmodig til halen

var godt fastfrosset; han troede, at det var fiskene, som hængte paa. Pludselig raabte ræven: „Her kommer folk, her kommer folk!“ Bjørnen sprang op for at flygte og rev saa haardt i den fastfrosne hale, at den gik af.

Nu var bjørnen vred paa ræven, fangede den og gik med den i flaben for at dræbe den. Gode raad var dyre, og ræven gav sig til at snakke med bjørnen, som om intet var passeret; men bjørnen kunde ikke svare, fordi han havde ræven mellem tænderne; men tilsidst, da ræven ivrigt spurgte: „Hvad vind har vi idag?“ slap det ud af bjørnen: „Davve-biegga!“, nordenvind. Ved det ord maatte han løsne tænderne, og ræven var fri. Ræven naaede dog ikke langt, før bjørnen atter havde fanget ham. Ogsaa nu gav han sig til at snakke ligesom med sig selv: „Ak, det var bedre tider dengang, da jeg pyntede de smaa fugles skind!“ sagde ræven, idet de kom forbi en broget spætte i et træ. „Kunde du ogsaa gøre mit skind pænt broget?“ brummede bjørnen. „Ja, det kan jeg nok, men det gør ondt, de smerter kan du ikke taale.“ „Jo, dem taaler jeg sagtens,“ sagde bjørnen. „Ja, men der er saa meget arbejde ved det, der skal graves en stor grav, og der skal rykkes træer op og tændes baal i graven, og der skal snoes vidjer.“ „Det skal jeg nok gøre,“ sagde bjørnen og tog fat paa arbejdet med det samme. Den pustede og sled, fik graven gravet, veddet samlet og antændt, stammer lagt over graven og vidjerne snoet. Saa skulde ræven da til at pynte bjørnens skind. Den bandt bjørnen forsvarlig fast med de tvundne vidjer til stammerne over baalet

i graven. Bjørnen, der begyndte at finde det varmt, da ilden sved hans pels, raabte: „Bakas, bakas, riebangalles!“ — „hedt, hedt gamle ræv!“ „Ja, jeg vidste nok, at du ikke taalte at faa din ryg pyntet.“ „Gierdam, gierdam!“ — „jeg taaler det, jeg taaler det!“ raabte bjør-

„Hedt, hedt gamle ræv,“ raabte bjørnen, da ilden sved hans pels.

nen. Men den brændte op, saa kun benene laa tilbage, og dem samlede ræven i en sæk og gik og raslede med dem. En Lap, som kom forbi, købte sækken for seks trækrener, da ræven havde bildt ham ind, at der var en skat i sækken; men han maatte ikke se til den, før han var kommet forbi syv smaabjerge, ellers vilde skatten forvandles til brændte ben. Lappen gik med sækken, og ræven med renerne. Nu vilde ræven

have renerne slagtet, og han tilkaldte de andre dyr, for at de skulde hjælpe ham dermed. Da alle renerne var dræbt, skræmte ræven sine hjælpere bort, ved at raabe, at der kom mennesker. Dyrene flygtede til alle sider; men ulven snappede et laar af en ren med sig, den angriber altid renen ved at hugge sine tænder i renens laarben. Jærven tog hovedet, den anfalder altid renen i hovedet; men haren løb i forskrækkelsen ind under den sodede madgryde og fik derved sine ørespidser sværtet sorte. Ræven sad nu alene med renkødet og skulde netop til at æde, da Lappen, som han havde bedraget, kom tilbage for at dræbe ræven. Ræven foreslog nu Lappen, at i stedet for at dræbe ham skulde han gaa med ham til kongens gaard, saa vilde ræven gøre ham rig.

Da de kom til kongens gaard, gik ræven først ind for kongen og sagde til ham: „Jeg har en rig mand med mig, men han tør ikke komme ind, for han har ingen skifteklæder med sig.“ Da gav kongen ham smukke klæder og ræven bragte dem til Lappen og bad ham tage dem paa. Derefter gik de begge ind for kongen. Ræven fortalte nu, at manden var saa rig, at han havde 500 vedhuggere og 500 markarbejdere i sit brød. Ræven foreslog, at kongen skulde give sin datter til denne rige mand.

Det gik kongen ogsaa ind paa, og Lappen blev gift med kongedatteren. Da de nu var gift, ønskede kongen at se sin svigersøns store ejendom. Ræven sprang da afsted i forvejen. Han vidste, der var en lille orm, matto, som ejede en stor gaard og havde 500 vedhuggere og 500 markarbejdere i sit brød. Derhen gik ræven. Først traf han de 500 vedhuggere, og

til dem sagde han: „Nu kommer kongen og vil slaa jer ihjel; men hvis I siger, at I er hans svigersøns vedhuggere, gør han jer intet ondt.“ Det lovede de at sige, naar kongen kom. Derefter sagde ræven det samme til de 500 markarbejdere, at kongen kom for at dræbe dem, men hvis de sagde, at de var kongens svigersøns markarbejdere, da vilde de redde deres eget liv. Og de gik jo gerne ind paa at sige saadan. Endelig kom ræven til ormens gaard og der traf han pigen: „Nu kommer kongen og vil slaa dig ihjel!“ sagde ræven til hende; „men sig, at du tjener hos kongens svigersøn, saa sker der dig intet ondt.“ Pigen lovede at sige saadan, hvorpaa ræven spurgte: „Hvor er ormen?“ „Han sidder inde i kammeret paa bordet,“ sagde pigen. Ræven gik ind i kammeret til ormen og sagde: „Nu kommer kongen og vil slaa dig ihjel!“ „Hvor skal jeg dog gaa hen,“ sagde ormen forfærdet. Ræven svarede: „Her ligger en rulle vadmel, den skal jeg sætte dig ind i og lægge dig op paa hylden.“ „Ja, gør det,“ bad ormen. Saa rullede ræven ormen ind i vadmelsrullen og kastede det hele paa ilden. Baade orm og vadmel brændte op. Paa den maade fik kongens svigersøn al ormens ejendom. Nu var Lappen rig, og ræven havde gjort godt, hvad den før gjorde galt.

Elli Ristina Nutti har hørt den fortælling af sin morfar.

EVENTYR

Njavisjædne og Atsisjædne.

Njavisjædne var et rigtigt menneske; men Atsisjædne var ikke noget rigtigt menneske. Njavisjædne havde en søn og en datter; men Atsisjædne havde kun en datter. De boede i samme sida, og en dag, da de gik ud for at plukke bær, sagde Atsisjædne: „Dabba goabba oadtjo muorje-nappe dieva murjid, dabba oadtjo bardne-mana.“ „Den der først faar sin bærskaal fyldt med bær, faar drengebarnet.“ Det gik Njavisjædne ind paa, og de begyndte at plukke bær. Atsisjædne tog kviste og blade og lagde i bunden af sin mælkekop (som hun plukkede bær i), og der ovenpaa lagde hun bærrene. Derved fik hun sin skaal fuld længe før Njavisjædne, som plukkede ordentligt. Saa tog Atsisjædne drengen, og Njavisjædne fik den andens datter istedetfor sin egen søn.

Atsisjædne og Njavisjædne boede nu paa hver sin side af Bassevare, Helligbjerget. Drengen voksede op og blev en udmærket vildrensjæger, godde-olmusj, saa der altid var fuldt op af kød og fedt i Atsisjædnes kote, medens de i Njavisjædnes kote maatte koge suppe paa gamle støvleskafter, ruojas. Atsisjædne var saa ødsel, at hun brugte isterhinde, lævsos, til forklæde og fedtet om tarmene, birra-buoidde, til hals-

tørklæde. Hun brugte desuden kødstykker til bærbmed, baade til boassjo-bærbmed og til uksa-bærbmed. Og naar den unge mand gik paa vildrensjagt, sagde hun altid til ham: „Ale, barnatjam, mana duom bællai Bassevare, dobbe læ hui bahas olbmuk!“ „Min kære

„Min kære dreng, gaa aldrig paa den anden side Helligbjerget, der bor forfærdelig slemme folk!“

dreng, gaa aldrig paa den anden side Helligbjerget, der bor forfærdelig slemme folk.“

En dag gik han alligevel over paa den anden side af Helligbjerget — forinden havde han stukket et stykke renfedt indenfor koften.

Da han der traf paa Njavisjædnes kote, krøb han ganske stille op paa den og kiggede ned gennem ræp-

pen. Dernede sad de og kogte suppe paa støvleskafterne. Han slap fedtstykket ned i gryden, uden at nogen lagde mærke til det. Lidt efter siger Atsisjædnes datter: „Ædnatjam, gula, batte vuoja vuotjo!“ „Hør mor, gryden skyder fedt.“ Njavisjædne svarede: „Go batte vuoja vuotjo, go du ædne valdi mu barne ja hoigadi du soggai!“ „Naa [saa du mener] at gryden skyder fedt, efterat din mor tog min søn og kasted dig til væggen.“ Nu gik det op for knøsen, at Njavisjædne var hans rigtige moder og ikke Atsisjædne.

Han gik tilbage til Atsisjædne, og da han kom ind, sagde han: „Daga hui stuora dola, mon galbmom!“ „Gør en forfærdelig stor ild op, jeg fryser.“ Det gjorde hun; men han bad hende gøre den endnu større. Da ilden var rigtig stor, kastede han Atsisjædne ind paa baalet. Idet hun brændte op, raabte hun: „Ale, barnatjam, boalde njammam-tjidtjid!“ „Min kære dreng, brænd ikke diebrysterne!“ Derefter gik han til sin egen moders kote og blev der. Og nu levede moderen og børnene sammen og havde det godt.

Omsider døde Njavisjædne og de begravede hende ved siden af koten.

En dag, da begge pigebørnene gik til kirke, stod der en ged paa stien og den sagde: „Botjest, bigatjam, mu njidtjid ja bassal giedaid daina melkin!“ „Kære pige, malk mig og vask hænderne i mælken.“ Atsisjædne-datteren svarede: „Im mon riema girkko-giedaidam duolvvadit.“ „Jeg vil ikke gøre mine kirkehænder snavsede,“ og hun gik forbi. Geden sagde det samme til Njavisjædne-datteren, og hun malkede geden og vaskede

sine hænder i mælken. I det samme fik hun klæder, der skinnede som solen og som kunde oplyse et mørkt hus. Da hun kom ind i kirken, lyste hun som det klareste solskin. I kirken var der en kongesøn, som saa hende og vilde have hende til kone; men han kunde

aldrig komme hende saa nær, at han kunde faa hende i tale. Der gik søndag efter søndag; og han kom hende ikke nærmere. Da tjærede han gulvet der, hvor hun plejede at sidde. Og i det hun nu vilde gaa ud af kirken næste søndag, blev hendes ene sko hængende i tjæren. Kongesønnen tog skoen og fulgte hende, saa han vidste, hvorhen hun gik. En tid efter kom han hen, hvor de boede; men det var en hverdag og Njavisjædnedatteren havde ikke solskinsklæderne paa. Da

kongesønnen kom ind med skoen, raabte Atsisjædnedatteren: „Mu dat læ skuovva-bælle, boade deiki!“ „Det er min ene sko, kom med den!“ Kongesønnen gav hende skoen; men den var for lille og hun gik udenfor og huggede foden til med en økse, saa den kunde passe i skoen. Da raabte en lille fugl: „Gonagas-barne moarsse vaddsa varra-julgin!“ „Kongesønnens kæreste gaar med blodig fod.“ Og i det samme saa kongesønnen, hvem den rigtige var, skønt hun ikke havde solskinsklæderne paa. Hende tog han saa og giftede sig med og blev der.

De var gift et aars tid og fik et barn. Saa skrev kongesønnen hjem til sin fader, at han havde en kone, hvis klæder lyste som solen; hun kunde oplyse et mørkt hus. Kongen skrev nu til sønnen og bad ham komme med sin kone og besøge ham.

Kongesønnen rejste saa afsted med hele familien. Da de var kongsgaarden saa nær, at de kunde se den, raabte Njavisjædnes søn: „Oabbatjam, gula, bija buoremus biktasid nala, gonagasa gardden oaidno!“ „Lille søster, hør, tag nu de fineste klæder paa, kongens gaard er i sigte!“ — „Maida viellja dajai?“ „Hvad var det broder sagde?“ spurgte Njavisjædnedatteren. Atsisjædnedatteren skyndte sig at svare: „Bija buoremus biktasid nala ja njuikki mærrai.“ „Han sagde, tag dine bedste klæder paa og spring i havet!“ Da tog søsteren sine solskinsklæder paa og sprang i havet. Kongen kom nu kørende imod dem med en guldkaret; men idet Atsisjædne satte sig i den, gik den itu. Da de kom til kongsgaarden, havde kongen indrettet et mørkt hus; men svigerdatteren lyste jo slet

ikke. Saa tog broderen barnet og gik ned til stranden og raabte: „Boade, oabbatjam, mana njamatet, manna tjierro, ja gusak botjik vara!“ „Kom lille søster og am barnet, barnet græder, og køerne malker blod!“ Søsteren kom ogsaa til stranden og ammede barnet; men hun havde meget svært ved at komme og hun gik straks tilbage i havet igen. En tid efter gik broderen atter til havet og kaldte søsteren op med de samme ord. Denne gang var det endnu sværere for hende at komme, men hun kom dog og ammede barnet, og før hun gik tilbage, sagde hun til broderen, at tjatse-ravgga, havmanden, havde taget hende, og han vilde kun lade hende slippe til stranden én gang til. Saa forsvandt hun atter i havet. Broderen gik nu til kongesønnen og fortalte ham, hvordan det hele hang sammen, og de vidste intet raad; men de gik ned til stranden, og der traf de en gammel Halde-akka, som sad ved vandet. Hun gav dem det raad, at broderen skulde lave sig en klædning saa vid, at der kunde være tre i den, og saa skulde de gaa ned til stranden og kalde søsteren op som før. Naar hun saa kom op, skulde han slaa klædningen over søsteren og kongesønnen samtidig, saa de var i den alle tre paa engang. De skulde ikke bryde sig om, hvilke grulige dyr og forvandlinger de fik at se. Tilsidst vilde havdraugen vise sig som en stor sten paa stranden, og den skulde de tage og slynge ud i havet.

Broderen gjorde som Halde-akka havde sagt ham, og det gik altsammen, som det skulde. Derefter vandrede de alle tre op til kongsgaarden, og Njavisjædnedatteren oplyste alt med sine solskinsklæder.

Saa en søndag gik Njavisjædnedatteren og Atsisjædnedatteren til kirke sammen. Paa vejen kom de forbi et sted, hvor der stod en saa med korn, som Atsisjædnedatteren væltede. Njavisjædnedatteren gav sig til at samle kornet op, da hun ikke kunde nænne, det skulde gaa tilspilde.

Atsisjædnedatteren gik i kirke, og kirken brændte, og hun brændte op.

Atsisjædne tjærer maanen.

Atsisjædne var en Lapkone i fordums tid, som var saa arrig og ondsindet, at hun slog renerne med malkekoppen, naar hun malkede. Saa blev alle hendes rener til vildrener og hun selv blev til en bille, atsisjædne. Da hendes rener blev vilde, kom rentømmerne i uorden og hendes rentømmeknippe findes oppe i birken. Da hendes rener nu var borte, vilde hun stjæle tamrener hos Lapperne; men det blev maaneskin, og for at dølge sit forehavende tog hun tjærebøtten og begyndte at tjære maanen sort. Den sugede hende til sig, og der er hun endnu.

Den fattige knøs, som reddede prinsessen.

I kongens by plejede hvert syvende aar kirkenøglen at blive borte; folk sørgede, men ingen kunde finde den.

Kongen havde tre døtre; men de to ældste havde Stallo bortført, og ingen vidste, hvor de var. Til den yngste kongedatter bejlede en ung fattig knøs; men kongen var fortørnet over hans bejlen og en dag gav han den unge mand et brev, som han skulde bringe til høvedsmanden. I brevet stod, at høvedsmanden skulde dræbe knøsen.

Som han nu gik med dette brev, traf han paa vejen en gammel Halde. Hun bad om at se kongens brev, og da hun havde læst det, sagde hun ham, hvordan det hang sammen, og skrev det om, saaledes at han ikke kunde komme i fortræd. Da kongen saa, at han endnu var levende, lovede han ham sin datter, hvis han kunde sige ham, hvor kirkenøglen var, og bringe ham de to røvede døtre tilbage.

Nu mente kongen at være drengen kvit. Knøsen gik mismodig sin vej; men atter mødte han paa stien den gamle Halde, og hun sagde ham, hvorhen han skulde gaa for at finde Stallo. Han skulde gaa til havet, der vilde saa en Havhalde hjælpe ham.

Han fandt saaledes ogsaa Stallos gaard — Stallo selv var ude paa fiskeri. — Da han kom ind, saa han der den ene kongedatter, hun var Stallos pige. Knøsen fortalte nu, hvordan det hang sammen, og bad hende udfritte Stallo om, hvor søsteren var blevet af, og hvor kirkenøglen var.

Stallo havde imidlertid Arons sværdstav — Arona

miekke-soabbe — et vældigt vaaben, som han kun kunde løfte, naar han drak sig styrke til af en trylledrik, han havde i en flaske. Da knøsen var gaaet ud, kom Stallo hjem for at spise, og han havde hastværk med at komme afsted igen. Han lugtede straks menneskeblod og gav sig til at lede; men pigen stak en af sine fingre tilblods og viste ham, at det flød, det var det, han lugtede. Naa, mens Stallo nu spiste, gav hun sig til at udfritte ham. Jo, søsteren havde han gemt i en flaske, for at hun endnu kunde være ung og tjene ham som pige, naar den første var blevet for gammel og udslidt. Og kirkenøglen laa under en stor sten ved siden af kirken.

Da Stallo igen var gaaet paa fiskeri, kom knøsen og tog sværdet og styrkemedicinen, alle Stallos skatte og begge pigerne og begav sig paa vandring hjem. Stallo opdagede dem imidlertid og satte efter dem; men Havhalden opslugte ham, og de slap godt tilbage.

Da kongen nu saa alle de skatte, knøsen havde faaet, begav han sig ogsaa afsted til Havhalden for at finde skatte; men Havhalden slugte ham, og han kom aldrig mere tilbage. Den fattige knøs, som nu var rig, giftede sig med prinsessen.

Da folk saa skulde til at tage kirkenøglen, der hvor den skulde være, under stenen, var stenen saa tung og stor, at ingen kunde rokke den. De tilkaldte derfor knøsen, som drak af styrkedrikken, og derefter med lethed væltede den mægtige sten bort — der laa ganske rigtig nøglen til kirken. Og nu var der stor glæde i staden.

Jerusalems skomager.

Da Guds søn vandrede paa jorden og bar alle menneskers tunge syndebyrde paa sine skuldre, kom han engang til en rig købmands gaard. Han støttede sig

Engang kom han til Lapland, og der mødte han en renvogter, som kom øst fra.

et øjeblik til gaardvæggen for at lette lidt paa byrden, han bar. Da kom den rige mand ud og jog ham bort. Men fra den stund blev den onde mand forbandet, saa han hvileløs maa vandre, paa bare fødder til verden forgaar. Han naaede blot lige at snappe sine sko, som han bærer paa ryggen. Engang kom han til Lap-

land, og der mødte han en renvogter, som kom øst fra, og ham spurgte han: „Kukker gøgen endnu om vaaren?“ „Ja, det gør den,“ svarede renvogteren. „Danner renen endnu sine nye takker hvert aar?“ „Ja, det gør den,“ svarede atter renvogteren. „Er evighedsblomsten endnu levende?“ „Ja, det er den,“ sagde Lappen. Da maatte den hvileløse vandre videre.

Saadan spørger han; for naar gøgen ikke kukker mere om vaaren, og naar renen ikke faar nye takker, og evighedsblomsten visner, da er det mod verdens ende, og han faar fred.

Hundetyrken.

Min fader har fortalt, at dengang Tromsø endnu ikke var nogen rigtig by, levede et par Lappiger der. Saa en dag kom et russisk skib og stjal dem. Russerne solgte dem til Hundetyrken, og han satte pigerne paa fedning, for siden at æde dem. Hver dag kom han og stak dem med en naal i fingrene for at se, om de var fede nok; saa længe der kom blod ved at stikke dem i fingrene, var de ikke tilstrækkelig fede. Den ene af pigerne spiste af Hundetyrkens mad, men den anden rørte den knap nok.

En dag, da Hundetyrken var ude i sin tobaksmark, dræbte den magre pige hans husholderske. Hundetyrken saa dette ude fra marken, og saa kom han hjem, tog den fede pige, bandt hende et tørklæde for øjnene

og førte hende ud paa retterstedet, hvor han dræbte hende.

Den magre pige flygtede ud i tobaksmarken, hvor hun gemte sig. Hundetyrken kunde ikke nænne at træde tobakken ned ved at gaa ind efter hende. Pigen blev derinde en hel uge, hun havde taget mad med. Derefter flygtede hun op ad en elv, hvis vand udslettede hendes spor. Længere oppe naaede hun et vandfald. Der gemte hun sig i hulrummet under faldet, inde ved klippen. Hundetyrken forstod nok, at hun var flygtet; men han vidste, at hun ikke kunde komme over vandfaldet, og biede paa, at hun skulde vise sig igen. Men da han havde ventet en uge, mente han, at hun var død, og han gik hjem igen.

Pigen var imidlertid flygtet videre, og ovre paa den anden side af elven traf hun folk, som laa i krig med hinanden. Hun bad dem hjælpe sig, og den part, som vilde hjælpe hende, skulde vinde i striden. Den ene part lovede saa at hjælpe hende, og de vandt ogsaa over de andre. Nu skaffede de pigen ombord i et skib, som førte hende tilbage til Tromsø. Og pigen var frelst fra Hundetyrken.

— Fortælleren har hørt denne historie af sin fader; og hendes morfar har set pigen. Selv mener hun at have set en levende Hundetyrk i Tromsø. Hundetyrken har hundesnude, men er ellers som et menneske. Alligevel tilføjer hun:

„Mon Hundetyrken nu virkelig er til?“

Hundetyrken gik glip af sin fangst.

En anden gang havde Bænadurkki, Hundetyrken, selv fanget et par Lapbørn, en tolvaars pige og en dreng, da de løb paa ski paa en fjeldskraaning.

Hundetyrken bragte børnene hjem til sin broder og deres gamle moder, som holdt hus for dem. Børnene blev sat paa fedning i hver sin sti. En dag da begge Durkkierne gik ud paa rov, sagde de til den gamle kone, at hun skulde tænde op i bageovnen og stege pigebarnet til deres aftensmad, naar de kom hjem for at æde. Saa gik de, og den gamle kone tændte brændet i den store ovn. Da det var brændt til gløder, bad hun pigebarnet om at rage gløderne ud, hun var selv saa gammel og magelig, at hun ikke orkede at haandtere den lange ovnrage. Den lille pige, som nok forstod, hvad meningen var, sprang nu til og hev den gamle ind i den gloende ovn og stegte hende og anrettede hende til aftensmad for de to Durkkier. Da det var gjort, hentede hun broderen, og begge børnene gemte sig i kælderen. Da Durkkierne kom hjem og skulde til at have deres aftensmad, saa de snart, hvordan det hang sammen; og de begyndte rasende at lede efter børnene. De tænkte ikke paa at lede i kælderen. De sprang straks ud i tobaksmarken og søgte der, uden at finde børnene. Det var nu blevet mørkt, og de gad ikke søge mere, men gik hjem for at sove. Børnene listede op fra kælderen og sprang ind i de store tobaksmarker; der er nemlig saa skarp lugt af tobakken, at Hundetyrken har ondt ved at opspore nogen der. Om morgenen kom Hundetyrken

atter for at søge; da var børnene imidlertid naaet ned til elven og kommet over paa den anden side, hvor de søgte ind i en bondegaard og kom til gode folk.

Hundetyrken var sprunget over elven og havde sporet børnene lige til gaarden; men han turde ikke forfølge dem længere. Og saa slap børnene hjem.

Jættanas, som vilde have sig en kæreste.

Jættanas var forfærdelig stærk, man har endnu det ordsprog, „stærk som Jættanas“. Saa en gang kom Jættanas i tanker om, at han vilde have en kæreste. Han saa en Lap sidde og kæle for sin pige oppe i skoven ved bredden af en sø. Jættanas, som ogsaa var forfærdelig stærk til at ro, satte nu med sin baad over søen i en saadan fart, at baaden for hundrede favne op paa land. Lappen blev herover saa forfærdet, at han klatrede op i et højt fyrretræ saa hurtigt, at fyrren styrtede om og i faldet væltede Jættanas, og nu skyndte Lappen sig og stak øjnene ud paa ham. Derved slap han frelst fra Jættanas med sin kæreste.

Drengen, som dræbte Stallo.

En gang skulde en Lapdreng sammen med Stallo bære en stor sæk fuld af penge. Drengen fik det imidlertid maget saadan, at Stallo kom til at bære baade ham og sækken. Omsider kom de til en brat

fjeldskrænt, og drengen foreslog, at de skulde sætte sig der og hvile lidt med benene ud over kanten som paa en bænk. Stallo var noget træt og satte sig villigt. „Sæt dig længere ud," sagde knægten, „saa sid-

Stallo rykkede helt ud paa kanten af afgrunden i god tro.

der du bekvemmere!" Stallo rykkede sig helt ud paa kanten af afgrunden i god tro. Men her skubbede drengen til ham af al sin magt, og Stallo styrtede ned og slog sig ihjel.

Derpaa gik knægten sin vej med pengesækken.

Stallo som blindebuk.

Engang legede Stallo blindebuk med Lapperne paa en frossen sø. Stallo var blindebuk, og Lapperne sprang omkring ham. Tilsidst sprang de over en vaage i isen, og da Stallo satte efter dem, plumpede han i. Han kunde ikke komme op, og saa raabte han efter sit drikkerør, jukkam-botske, for at drikke søen tør. Men Lapperne passede paa og mødte for drikkerøret; da det kom gennem luften, tog de det. Saa raabte Stallo efter øksen: „Aksjo, aksjo!“ Men Lapperne mødte ogsaa for den og tog øksen, da den kom i luften. Tilsidst forsøgte Stallo at hoppe op nede fra bunden, for at komme op gennem vaagen; men han ramte ikke hullet. Isen hævede sig kun i en stor bule, der hvor han stødte imod — og Stallo druknede.

Stallo mister sin fangst.

Engang da Stallo havde fanget nogle Lapbørn, satte han dem i sin baad, tog baaden paa nakken og vandrede afsted hjem for at æde dem.

Men børnene, som sad i baaden paa Stallos ryg, fik øje paa en birk, som hældede ud over stien, og de raabte til Stallo, at han skulde gaa ind under det bøjede træ: „Minneh dan gapmah muoren nuelan!“ Stallo føjede dem, og mens han gik videre bøjet under baaden, løftede børnene sig i det samme ud ved at holde sig fast i træet. Uden at Stallo mærkede det, var baaden tom og børnene borte.

Lappen, som slap fra Stallo i bukkens skind.

Stallo havde hverken gevær eller andre redskaber, og han gik altid og fløjtede. Lapperne kunde derfor let vide, hvor han var og tage sig i agt; men en dag, da en Lap var ude at vandre, hørte han nogen fløjte, og han tænkte: Der er en kammerat! Han gik efter lyden og traf Stallo. De begyndte straks at slaas, og blev ved at slaas, til Stallo fik bugt med Lappen; men forinden havde Stallo dog mistet sit ene øje i kampen. Lappen var nu Stallos fange og kunde ikke slippe fra ham. Imidlertid fandt han dog paa raad, da de var naaet hjem til Stallos bosted. Lappen satte sig til at stirre ivrigt ind i ilden: „Hvad ser du derinde?“ spurgte Stallo. „Aa, jeg ser saa meget sølv og guld,“ svarede Lappen. „Det kan jeg ikke se,“ sagde Stallo. „Det er fordi dine øjne ikke er gjort rigtig i stand,“ sagde Lappen. „Kunde du da ikke gøre dem i stand?“ spurgte Stallo. „Jo, men det gør saa ondt,“ mente Lappen. „Lige meget,“ sagde Stallo, „det taaler jeg sagtens!“ Da tog Lappen og heldte smeltet bly i Stallos øje. Stallo var nu helt blind; men alligevel kunde Lappen ikke slippe bort, for Stallo havde spærret ham inde i faarestien. Lappen tog nu imidlertid Stallos store buk, slagtede den og krøb ind i skindet. Da faarene skulde paa græs, stillede Stallo sig i døren og lod dem et for et gaa ud imellem sine ben; og da faarene var gaaet, gik Lappen ud paa alle fire i bukkens skind: „Aa, er det dig, min egen buk!“ sagde Stallo og kærtegnede ham, medens han gik ud. Da saa faarestien var tom, gik Stallo ind for at søge

efter Lappen. Han raabte nu til Stallo udefra og fortalte, hvordan han var sluppet væk. Stallo blev rasende, og selvom han ikke kunde se Lappen, saa kunde han dog nok lugte, hvor han var, og han rev en stor gran op med rode, brød den i to stykker og kastede den efter Lappen; men han ramte ikke, og Lappen var frelst.

Stallo, som blev narret.

Stallo havde engang fanget en Lapdreng. Han stoppede ham i sækken, hvor han ogsaa havde speciedalere, og saa gik han videre med sækken paa ryggen. Da Stallo blev træt og vilde sove, løste han drengen og satte ham til at samle brænde og gøre ild op. Drengen gjorde, som Stallo havde sagt, han samlede soake og skirre — birk og dværgbirk — og fik ilden til at brænde. Men han havde ogsaa skaaret et hul i bunden af Stallos sæk. Saa gav det sig til at hvæse i ilden og drengen raabte: „Sude-kuolle, sude-kuolle!“ — „Hvæsefisken! hvæsefisken!“ — Da for Stallo op af søvnen, snappede drengen, stoppede ham i sækken og flygtede. Men drengen og pengene drattede straks ud af den hullede sæk. Drengen skreg: „Uh! Uh! nu har slangen taget mig.“ Da Stallo hørte, hvad drengen raabte, løb han i sin forskrækkelse endnu stærkere til uden at se sig tilbage. Der stod saa drengen i god behold med alle speciedalerne.

Stallos menneskefælde.

Engang havde Stallo lavet en stor fælde, hvormed han vilde fange Lapper. Paa enden af en aare anbragte han en klokke, for at høre, naar der var et menneske i fælden. Da han var færdig, klædte han sig nøgen af og lagde sig til at sove; men han frøs og stod derfor op igen og gjorde ild. Lapperne havde imidlertid opdaget hans klokke, og sprang hen og rørte ved den uden at gaa i fælden. Stallo løb nøgen fra sin ild for at tage sin formodede fangst. Mens han var borte, listede Lapperne hen til Stallos ild og smed hans klæder paa baalet; da de var brændt, slukkede de ilden.

Da nu Stallo kom tilbage uden fangst og saa, at klæderne var brændt, bandede han sit eget hastværk, idet han mente, at han selv ved uforsigtighed, i skyndingen, var kommet til at rive klæderne i ilden. Han gjorde imidlertid ild op paa ny, da han nu frøs værre end før; men da han lige havde faaet det til at brænde, rørte Lapperne atter ved hans klokke, og igen maatte han nøgen afsted i haab om fangst, medens Lapperne atter spredte ilden, til den slukkedes. Da den uheldige fangstmand for anden gang kom narret tilbage uden bytte og fandt sin ild slukket, frøs han forskrækkeligt, nøgen som han var. I sin fortvivlelse for han op mod maanen og raabte: „Attje, du bardne galbmo!“ „far, din søn fryser!“ Son darvvani mannoi ja dobbe læ ein. Maanen sugede ham fast og der er han endnu.

Styrkeprøven.

Stallo var uendelig stærk og ganske formuende, men yderst dum. Der var engang en forvoven Lapdreng, som gav sig i lag med Stallo. Han vilde, de skulde forsøge, hvem af dem der var den stærkeste, og prøven bestod i, at de skulde se, hvem af dem der kunde klemme vand af en sten. Stallo klemte saa haardt, at stenen gik i stykker og der slog ild ud af den, men der kom ingen vand.

Drengen havde rullet et stykke fugtigt myseost i sand, saa det lignede en sten, og han kunde klemme vand af „stenen".

Stallo maatte erklære sig for overvunden.

Lappen, som giftede sig med Stallopigen.

Her paa egnen har man ikke hørt noget om, at Stalloer har giftet sig med Lappiger; men derimod er der en historie om, at en ung Lap har giftet sig med en datter af Stallo.

Stallo var en slags røver, han stjal rener fra Lapperne og han havde en stor renhjord.

Saa var der engang en ung Lapknøs, som hittede

paa, at han skulde forsøge at lokke en Stallopige til sig. Det lykkedes ham da ogsaa, og de blev gift. Naa ja, hvordan de blev gift, det ved jeg ikke; men de har vel giftet sig selv.

Lappen skulde saa have sin medgift af Stallo, og de skilte i den anledning hjorden, saa pigen kunde faa sine rener. Stallo havde i sin hjord en rabre og en stainak. Da de nu var ved at skille pigens rener ud, trak stainak hele tiden til den side, hvor pigens hjord var. Stallo vilde ikke gærne lade den følge med; men pigen bad saa meget om at faa den, at Stallo tilsidst gav køb og sagde: „Gabsteb!“ — „lad gaa!“ „den er jo heller ikke borte“. — Han tænkte nemlig at stjæle hjorden tilbage, naar den var blevet øget med svigersønnens rener.

De unge folk rejste saa bort til Lappens hjem. Men efter nogen tids forløb skulde de da tilbage for at besøge Stallo. De havde spændt stainak for deres gerres, den var hurtig som vinden.

Da de kom frem til Stallos boplads, satte de deres egen kote op i nærheden af Stallos kote. Men hen imod aften anede de uraad, at Stallo havde ondt i sinde imod dem. I stedet for selv at gaa til ro, udklædte de en træstub i mandens klæder og lagde den paa sovepladsen med en sten paa hovedets plads. Derefter tog de en sæk renhaar, og den gav de konens klæder paa og lagde ogsaa den paa sovepladsen. Nu spændte de stainak for og gjorde sig rede til at flygte; men de blev dog i nærheden for at se, hvad der vilde ske. Ud paa natten kom Stallo med sin store økse og gik ind i de unge folks kote. Der

troede han at se datteren og svigersønnen ligge i dyb søvn. Først huggede han øksen i svigersønnens hoved og traf stenen: „Svigersønnens pandeskal er haard!“ Derefter huggede han øksen ned i haarsækken — puhf! puhf! lød det i den. „Naa, saa hun er paa veje!“ sagde Stallo. Men da han saa nærmere til, blev han jo klar over, at han var narret. „Disse her smaalorte!“ raabte han rasende. Saa spændte han sin rabre for og satte efter dem; men han kunde ikke indhente dem, for stainak var hurtigere end rabre. Stallo raabte: „Stainak, stainak, jargah bostede!“ „stainak, stainak, vend om!“ Men stainak standsede ikke; havde den blot sagtnet farten et øjeblik, vilde Stallo straks have naaet dem. De flygtende jog paa stainak, det gjaldt om at komme over en elv — paa den anden side elven havde Stallo ingen magt. De kom over elven paa en svag snebro, og da Stallo lige var efter dem og skulde køre over broen, brast den under ham, og Stallo druknede.

De unge folk kørte nu en anden vej tilbage for at tage Stallos kone af dage. Hun havde løse øjne, som kunde tages ud og sættes ind igen. De fik fat i hendes øjne og brændte dem op. De spragede i ilden og Stallos kone spurgte: „Hvad er det, som sprager, det er vel ikke mine øjne?“ „Nej,“ sagde datteren, „det var en grankvist, der sprudede i ilden.“ Alligevel fik Stallos kone mistanke om, at det var ude med hende, og hun gav sig til at raabe: „Bæilo, bæilo, boateh vekket!“ — „bile, bile, kom og hjælp!“ I det samme kom øksen farende ned gennem ræppen og traf røg-

træet; den havde nær ramt de unge folk, men de undgik den med nød og neppe. Derefter slog de Stallos kone, Rutagis, ihjel.

Stallo æder sit barnebarn.

Der var engang en Stallo, som havde en datter, der giftede sig med en fjeldlap. Da en tid var gaaet, bad Stallo svigersønnen og datteren om at flytte sammen med sig. Lappen gik ind herpaa og rejste til Stallos sida — han troede nemlig ikke, at Stallo var saa farlig, som hans kone sagde.

Da de nu var kommet dertil, bad Stallo om, at det lille barnebarn maatte være i bedsteforældrenes kote om natten. „Du skal ikke bære barnet derind," sagde den unge kone, „for de dræber det og æder det!" Det troede faderen ikke, og han bar barnet ind til bedsteforældrene. Men for at ikke Stallo skulde fristes til at æde barnet, slagtede den unge Lap en fed stainak og forærede svigerforældrene. Om aftenen gik Lappen ud for at lytte efter, hvad der foregik i Stallos kote. Da hørte han Stallos søn sige: „Munji næpada tjalmist!" „Giv mig af min søsterdatters øjne". Stallos kone, som hedder Rutagis, sagde: „Hinnih ton ided oappat njidtje-læuloid slubadit ja makat kassa njietsakav tjeskat!" „Du naar vel imorgen at slubre din søsters bryster og kløve din svogers tykke marvben!" Lappen gik nu ind i Stallos kote og spurgte efter sit barn. „Det sover," sagde Stallos kone. Lap-

pen forstod, hvad der var blevet af barnet, og spurgte nu: „Kosse, vuoppa, læ tu kassagumus oaddem-muddo?“ „Hvornaar sover du tungest, svigerfar?“ Stallo svarede: „Mu oaddem-muddo læ kaskijan pale.“ „Min [tungeste] sovetid er ved midnat.“ Stallo taler altid sandt. Og nu spurgte han: „Na, kosse, vivva, læ tu kassagumus oaddem-muddo?“ „Naa, svigersøn, hvornaar er det saa din tungeste sovetid?“ Lappen svarede: „Tat læ arrat, ko læ pæive,“ „det er tidligt, naar det er dag.“

Ved midnatstid, mens Stallofamilien sov, flyttede Lappen sin vej. Men de tog kun den ene loavda — teltdug — med sig, den anden lod de blive paa kotestellet, for at det skulde se ud, som koten endnu stod der. Sovefelden lod de ogsaa blive liggende og lagde et risknippe ind i den, der oven paa lagde konen yderligere en blodmave — renvom fyldt med renblod —. Lappen flyttede i forvejen; hans kone blev lidt tilbage, idet hun gik op til hjorden og tog sin stainak til køreren.

Sidst paa natten gik Stallo til svigersønnens kote. Med sit jernspyd stak han udefra ind gennem teltdugen og ind i felden, hvor han jo troede de unge sov. Men da han trak spydet ud, var der ikke blod paa det. Han stak nu med spydet gang paa gang, endelig traf han blodmaven, og spydet dryppede af blod, da han trak det ud, og Stallo raabte: „Tale neitat kurva-malest tunji!“ „Se her har du pølseblod af din datter!“ Og Stallos kone svarede: „Aleh spillih mu kurva-malid!“ „Spild ikke mit pølseblod!“

Men i det samme fik Stallo øje paa sin datter oppe ved hjorden, hvor hun stod med sin stainak parat til at flygte, naar hun havde set, hvad forældrene tog sig

for. Stallo løb efter hende; men hun kørte hurtigt afsted. Stallo raabte nu: „Vuorteh mu, neidam!“ „Vent paa mig, min pige!“ Da sagtnede hun farten lidt, saa han naaede at gribe fat i rygstødet paa hendes gerres; men i det samme huggede hun hans fingre af med øksen, saa de faldt ind i gerresen, og derefter kørte hun atter rask til. Stallo raabte: „Mu kaddsa-ketjid vatteh ruoptod!“ „Giv mig mine fingerender tilbage!“ Men hun kørte fra ham i fuld fart. Havde han faaet sine fingre tilbage, havde han nemlig kunnet faa dem til at gro fast igen. Stallo forfulgte hende et langt stykke, men kunde ikke indhente hende.

Da gik maanen op over fjeldkammen, og Stallo raabte: „Tuole atjen ja etnen tollo vuoidnoi!“ „Der ser jeg min faders og moders ild!“ Og saa frøs han ihjel.

SAGN OM TJUDER OG ANDRE FJENDER

Da Lapperne boede under jorden.

I gamle dage var Lapland oversvømmet af Russetjudernes haarde røverbander, som plyndrede og dræbte Lapperne, hvor de fandt dem. De huserede mest om sommeren, om vinteren var det for koldt for dem. Vinteren var derfor den eneste tid, Lapperne havde fred. Foraar, sommer og høst derimod, var der ikke ro eller tryghed, hverken for Lapperne, deres hjord eller ejendele. Lapperne gravede sig da huler i jorden, under roden af store træer eller under højene. Den opgravede jord og sand bar de i søen, for at det ikke skulde røbe dem. Alle deres ejendele gravede de ogsaa ned i jorden. I den underjordiske kote stivede de væggene af med træstammer og lignende. Der var intet røghul; de kunde kun have ild om natten — en smule ild henne foran døren.

En dag kom en flok Russetjuder forbi; en af dem blev tilbage for at forrette sin nødtørft. Det var netop lige over en saadan underjordisk Lapkote, og uheldigvis begyndte et lille barn dernede at græde. Røveren hørte det og anede straks, hvordan det hang sammen. Han stak sit spyd i jorden som mærke og gik for at hente sine kammerater. Lapperne havde imidlertid ogsaa hørt ham og forstod saa nok, hvor-

dan det vilde gaa, at barnets graad havde røbet dem, og at røveren vilde komme tilbage med de andre Tjuder for at dræbe dem. De skyndte sig derfor op og fjernede røverens efterladenskaber og spydet, de lagde omhyggeligt en lille græstørv i hullet efter spydet og udslettede alle spor; hvorefter de skyndte sig ned i koten igen og forholdt sig aldeles stille.

Straks efter kom røverne tilbage; de hørte dem bande og lede, og han som havde hentet dem, forsikrede, at her var stedet, skønt han ikke fandt sit spyd. De andre troede imidlertid kun, at han havde holdt dem for nar og dræbte ham, hvorpaa de drog deres vej igen.

Lapperne gik nu atter op fra koten, slæbte liget bort og gemte det i sumpenes vidjer og græs.

Russetjuderne imellem søerne (jaure-gaskan).

En sida bestod af tre brødre, og de var noaider. En nat drømte de, at det vilde gaa dem ilde, hvis de ikke flyttede. De to begav sig ogsaa straks paa flytning; men den tredje broder gad ikke have det besvær at flytte for en drøms skyld, han blev.

De to noaide Lapper opdagede nu langt borte mellem to søer en stor flok Russetjuder. De gjorde sig usynlige for røverne, og paa et smalt sted mellem søerne begyndte de at skyde Tjuderne ned med deres buer. Røverne kunde ikke faa øje paa nogen fjende

og flygtede rædselsslagne, da de saa den ene efter den anden af deres mænd falde død til jorden. Og de spredtes i vild forvirring paa begge sider af søen.

Brødrene gik nu tilbage til koten for at se til den tredje broder; men der havde Tjuderne først været og dræbt ham. Havde han lydt deres raad og drømmens advarsel, var han blevet frelst som de to andre.

Syndekløften. Suddo-gorsa.

To brødre, som var troldkyndige, stod en dag paa et bjerg, en rund kulle — og saa en skare Russetjuder komme.

Den ene af brødrene havde om natten drømt, at det vilde gaa ham ilde. Da det blev nat, saa de Russetjuderne gøre ild op henne i kløften for at spise og overnatte. Lapperne nærmede sig, skjult af mørket, og saa da, at røverne spiste med gaffel, og at den ene madede den anden. Russetjuderne, som sad i det stærke ildskær, saa intet ude i mørket omkring dem, og deres lille hund havde brødrene bundet mælet paa, saa den ikke kunde gø og advare. Lapbrødrene stod nu der med deres buer og pile. Lige idet en af røverne var ved at made høvedsmanden, stødte den ene af brødrene gaffelen ind i munden paa ham, saa den gik ned i struben paa ham, og i det samme skød den anden broder paa dem med sin bue. Tjuderne, som troede ondt om hinanden, begyndte nu at slaas

indbyrdes. Lapbrødrene iagttog kampen paa afstand, alt imens de skød, til alle Tjuderne var dræbt. Da røverne var døde, gik den ene hen for at se dem; det var ham, som havde haft den onde drøm om natten. Broderen advarede ham, men han adlød ikke. Da han kom hen, hvor Tjuderne laa, var der endnu saa meget liv i en af dem, at han drog sit sværd og huggede Lappen i hælen, saa han døde.

Russetjuderne, som kørte hovedløse.

En flok Russetjuder var ude paa røverfærd oppe ved Enaresøen. Saa om natten drømmer en af dem, at de var kommet saa underlig hueløse afsted fra søen. „Det er sikkert en ond drøm," sagde en anden af dem; men de fortsatte alligevel deres sædvanlige røvertogt til Enare. De drog først til to Lapbrødre, som boede sammen. Da brødrene saa Russetjuderne komme, maatte de jo til at hitte paa raad. De to Lapper havde nu en særdeles god køreren, som altid gik lige paa, derhen hvor den skulde. Den vilde de nødig af med til Russetjuderne, derfor sved de haarene paa den, saa den kom til at se grim ud.

Imidlertid kom Russetjuderne, og de lod venligsindede; de bad de to brødre føre dem over den frosne sø til byen. Det lovede Lapperne, og for at Russetjuderne ikke skulde fryse, blev de pakket godt ind og snøret godt til i gerrisen. Det var stærkt snefog, da Lapperne kørte afsted med dem.

Den ene af brødrene kørte forrest og den anden sidst, saa de havde Russetjuderne i en lang raide imellem sig. Den bagerste Lap havde taget den raske køreren, og han kørte nu frem og huggede med sin økse hovedet af Russetjuderne, en for en, efterhaanden som han kørte op paa siden af dem. En af Russetjuderne foran vendte sig og saa tilbage, og da han saa kammeraten bagved køre uden hoved, tænkte han: „Naa, han kører nok saa hurtigt, at han har tabt sin hue paa isen.“

Lappen naaede at hugge hovedet af den sidste Russetjude, og saa var de frelste for den gang.

Syvsoversagnet.

Nogle kristne mennesker blev forfulgt af Tjuder, som vilde slaa dem ihjel. De søgte tilflugt i en hule, og der lagde de sig til at sove. Straks efter at de var gaaet ind i hulen, kom en edderkop og spandt sit næt for indgangen. Da forfølgerne var naaet dertil og saa spindelvævet, tænkte de, at her kunde ingen være gaaet ind fornylig. De opgav forfølgelsen og gik selv ind i en anden hule og lagde sig til at sove.

De kristne folk sov der i 300 aar, saa først vaagnede de. De gik ned til den nærmeste by, det var Tromsø. Den var blevet meget større end før. Da de sov ind, var der kun een købmand, nu var der mange. De kunde slet ikke kende byen, og deres penge var blevet saa gamle, at ingen vilde tage imod dem.

De forstod da, at de havde sovet i trehundrede aar.

Siden gik de op for at se, hvad der var blevet af deres forfølgere, som havde lagt sig i den anden hule. Af dem var der kun lidt støv tilbage.

Den blinde, gamle kone.

I en Lapsida var der en gammel blind kone. Hun var ked af, at hun aldrig vidste, hvad de andre lo ad; hun kunde jo ikke se, naar der hændte noget morsomt. Men saa bad hun de andre om, at de skulde skubbe til hende, naar der forefaldt noget komisk, saa hun kunde komme til at le med.

En dag hørte Lapperne røverne komme, og alle flygtede, kun den gamle kone blev tilbage.

Røverne havde en Lap til vejviser, og idet de nu myldrede ind i koten, kom de jo til at skubbe til den gamle kone, og hun gav sig til at le højt i den tro, at nu hændte der da noget særdeles morsomt. Røverne blev forundrede og spurgte, hvorfor den gamle kone lo saadan. Lappen skyndte sig at svare: „Jo, se, det er en gammel troldkælling, som netop er i færd med at øve sine kunster.“ Ved at høre det, blev alle røverne saa forfærdede, at de skyndte sig bort. Paa den maade frelste den gamle, blinde kone hele sidaen.

Manddrabsnæsset. Olbmugoddemnjargga.

En aften paa den tid, da Lapperne boede under jorden, var en gammel kone gaaet udenfor. Hun hørte støj og sagde temmelig højt: „Hør, hvor havet larmer!“ Hun troede, det var havet, som buldrede; men det var de larmende Russetjuder, som i nærheden boldt natterast.

De hørte den gamle kones udraab, og derved blev Lappernes opholdssted røbet. Russetjuderne overfaldt dem, og der blev stor kamp og gny, for der var ualmindelig mange Lapper i den sida; men Russetjuderne dræbte hver eneste en. Stedet hedder siden Olbmugoddemnjargga, menneskedræbningsnæsset. Man kan endnu finde kedler og redskaber der paa stedet; og der spøger slemt, saa stedet skræmmer folk, som kommer der forbi.

Tjuderne, som blev sprængt i luften.

En Tjudeskare kom en aften til en Lapsida, hvor alle var flygtet bort paa nær en gammel kone. Hun hængte madgryden over ilden og gav dem et kraftigt maaltid kød. Da de havde spist og var meget trætte, bad hun dem trygt lægge sig til at sove, hun skulde nok vaage og passe paa. Da de nu sov allesammen, stjal hun deres krudthorn og tømte krudtet fra alle hornene ud i et fad; derpaa gik hun ud og slog

døren tilbage. Saa kastede hun krudtet paa ilden, idet hun selv løb af vejen. Hele koten sprang i luften, og alle røverne døde.

Lappen, der lavede uvejr.

Lappen tog da sin gamle økse og gik op paa et højt fjeld og slog paa stenene.

Engang under „30 aars krigen“ kom en røverbande roende op ad Strømsvattudalen, og en bonde, som var nabo til en Lap, min morfars morfar, Ballo Lars, kom hen til ham og sagde: „Nu maa vi dø allesammen, der kommer en røverbande roende over søen hertil, og de vil slaa os ihjel!“ „Naa,“ svarede

Ballo Lars, „det skal de vel ikke, og I bønder kan ogsaa være rolige.“ Lappen tog da sin gamle økse og gik op paa et højt fjæld og slog paa stenene. Det var klart solskin; men nu steg den ene sky efter den anden op, hele himlen blev mørk, og der kom et saa forfærdeligt uvejr med lyn og torden, at alle røverne druknede.

Man viser endnu stedet, hvor det skete.

Lappigerne, som lavede snestorm.

Tjuderne kom engang til en rig enke, som havde en stor renhjord og to døtre. Tjuderne tog pigerne og hjorden. Pigerne skulde vogte renerne for dem og vise vej til andre sidaer.

Da de drog afsted, gav moderen døtrene en sæk fjer med og gode raad — hun var nemlig troldkyndig.

Om aftenen, da Tjuderne og pigerne havde rejst koten for at overnatte, klædte Tjuderne sig af og lagde sig til at sove, medens pigerne gik ud for at vogte renerne mod ulve. De bad dog først Tjuderne om at komme tilhjælp, hvis de raabte, for da var ulven blandt renerne. Det lovede de, og pigerne gik. Da de havde været ude en lille tid, raabte de om hjælp og løste samtidig op for fjerposerne. Straks blev det en forrygende snestorm, og Tjuderne, som ilede pigerne til hjælp, gik vild i uvejret og omkom. Hvorefter pigerne drog hjem til moderen igen med renhjorden.

„Søndenvinden larmer imod Fuglebjerget."

En dag kom en flok Russetjuder susende paa ski nedover fjeldsiden. Det var om foraaret paa skaren, og da lyder det som hylende blæst, naar skiløbere gaar frem. Inde i koten sad Lapperne, og de udbrød: „Lafho-biegga jabma Loddevare vuostai" — „søndenvinden larmer imod Fuglebjerget". Men det gik snart op for dem, at det var Tjuder, der kom. Et pigebarn var nysgærrig og kiggede ud af døren; men idet forældrene indefra trak i hende og Tjuderne udefra havde grebet fat i hende, rev de pigen midt over; hvorefter Tjuderne brød ind og dræbte alle Lapperne i koten.

Kongen troede, at Lapperne var dyr.

Lapperne tror ikke, at det alene var Russetjuderne, som plagede dem i fordums tid, nej, det var ogsaa Finnerne! Finnerne betragtede Lapperne som vilddyr og dræbte dem som hunde, som svin, og behandlede dem efter eget forgodtbefinde. Lapperne var ikke indskrevet i kongens bog. Kongen bor langt sydpaa, ham havde man ogsaa bildt ind, at Lapperne ikke var mennesker; og han, som var saa langt borte, kunde jo ikke vide, at det var løgn.

Men saa var der en købmand i Karesuando, som fik medlidenhed med Lapperne. Denne købmand fik da en Lap ved navn Labba — hans efterkommere lever endnu — sendt ned til kongen i en kasse —

han maatte sendes i en kasse, for at han ikke skulde blive set undervejs og dræbt —. Og ved ham lod han spørge kongen, om det var et menneske eller et dyr? Kongen saa da, at Lapperne var mennesker som andre mennesker, og han lod lave saadanne love, at man ikke havde lov til at dræbe dem og behandle dem som dyr. Siden den tid har Lapperne været indskrevet i kongens bog.

Lappen, som narrede fjenderne og reddede bønderne.

Paa den tid, da der var røvere rundt omkring i Sverige, var der en flok, som traf en Lap, og forlangte af ham, at han skulde føre dem til bondebyen. Han førte dem rundt og rundt hele dagen, uden at at de kom til bondebyen, og da det blev aften, tændte han et barkblus og gik med dette lys foran dem. Lappen førte dem nu hen til en stejl fjeldskrænt med nedstyrtede klippeblokke, og her kastede han barkblusset ned i afgrunden, hvor det hoppede fra sten til sten, saa røverne troede, at det var Lappen, som havde givet sig til at løbe; og de fulgte efter, men styrtede allesammen ned og slog sig ihjel.

Lappen sneg sig bort, da han havde kastet barkblusset, og nu gik han til bondebyen. Der var netop bryllup, og gæsterne begyndte straks, som sædvanlig, at gøre nar ad Lappen og spotte ham. Men Lappen sagde, at det skulde de alligevel ikke gøre; hvis han

ikke i aften havde reddet deres liv, vilde de nu alle have været dødens børn. Næste morgen førte han dem ud til fjeldskrænten, og da de saa alle fjenderne ligge døde der, drev de ikke længere spot med Lappen, men takkede ham, fordi han havde reddet deres liv.

Hvordan Lapperne i Hotagsfjeldene dræbte fjenderne.

Dengang da der var ufredstider i Sverige, og røverbander drog omkring, kom der ogsaa en flok op i Hotagsfjeldene. Der boede dengang to Lapfamilier. Der var en dyb dal eller et pas mellem to stejle fjelde, hvor røverne skulde igennem. Lapperne stillede alle deres gerreser op paa den ene fjeldside og fyldte dem med sten og rengevirer, og saa bandt de dem sammen. Da nu fjenderne kom, væltede Lapperne det hele ned over dem, saa alle de fremmede knustes, og Lapperne var reddet for den gang.

Tju'jaure.

Sagnet fortæller, at Lapperne her sydpaa i gamle dage er blevet udryddet efterhaanden af bønderne og af røvere. Vildrenstammen, som fandtes her tidligere, var ikke andet end forvildede tamrener, som herreløse spredte sig, naar deres ejere var døde.

For mange aar side, fortælles der, boede der kun to bondefamilier i Ljusnedal og oppe i fjeldene levede nogle Lapper. Den ene af Lapfamilierne havde en døvstum søn, og han havde ligesom et syn, han forudsagde, at bønderne havde ondt i sinde, de vilde myrde Lapperne, derfor skulde de hurtigt flytte bort til et andet sted, baade folk og rener. Den døvstummes familie flyttede ogsaa bort; men de andre troede bønderne for godt, de blev, hvor de var.

De Lapper, som blev der, var meget rige, de havde flere tusinde rener. De havde desuden tre børn, en voksen datter, en mindre dreng, som var saa ualmindelig hurtig til at løbe, og saa en lille, der endnu laa i vuggen. Drengen var bondekonen i Ljusnedal gudmoder til, og hun havde sagt til ham, at om noget ondt hændte dem, da skulde han straks løbe til hende (man frygtede nemlig for, at naar udaaden skete, skulde den hurtige dreng undslippe og løbe efter hjælp andetsteds). Hos denne lille Lapknøs havde bønderne i forvejen skaffet sig besked om, hvor faderen og de andre i koten havde deres soveplads.

Saa en nat drog bønderne afsted — andre siger, at udaaden skete midt om dagen, en klar sommerdag. — De mødte først datteren fra koten, som vogtede renerne om natten ude paa et næs. De talte venligt til pigen og gav hende deres medbragte mad, idet de bad hende holde renerne her paa næsset, til de kom igen efter deres madsæk. Hun anede intet ondt, blev der med renerne og spiste af maden og syntes, at det var da rare mennesker, som her kom og gav hende mad under nattevagten.

Bønderne gik videre, og da de kom til koten, som laa i et tæt krat, gav de sig til at rydde enebærbuske og træer væk, for at intet skulde hindre dem siden. Konen inde i koten hørte bøndernes færd og sagde til sin mand: „Hvorfor mon de gør det?“ — „Aa, det er vel for, at her skal blive mere fint,“ svarede manden — han var ikke mistænksom. Men i det samme brød bønderne ind i koten og dræbte dem alle. Og da de løftede klædet op for det lille barn, som hang i sin vugge ved siden af moderen, saa det paa dem og smilte; men de tog det ved benene og slog dets hoved mod en af stenene ved døren, saa det døde.

Drengen, der var saa flink til at løbe, havde sneget sig ud af koten i al forvirringen, og nu sprang han afsted til sin gudmoders gaard. Da bønderne havde dræbt Lapperne, skulde de til at dræbe renerne og gik derfor tilbage til pigen, som vogtede renerne. Da de havde faaet hende til at drive renerne helt ud paa næsset, bandt de en sten om hendes hals og druknede hende i søen. Den hedder nu Tju'jaure; men bønderne kalder den Ögonsjön.

Saa slagtede de saa mange af renerne, som de kunde overkomme. Resten af hjorden blev saa skræmt af blodlugten, at dyrene kastede sig i søen og svømmede bort. De spredtes i fjeldene og blev til vildrener.

Da bønderne om morgenen kom hjem, raabte drengen, idet han saa dem komme ind paa gaardspladsen: „Der kommer de slemme mennesker!“ „Aa snak,“ sagde bondekonen, „det er jo bare vore folk.“ Barnet forstod nu, hvordan det hang sammen, og flygtede afsted saa hurtigt benene kunde bære ham; men bøn-

derne forfulgte drengen, og idet han skulde hoppe over en bæk, brast livbaandet i hans benklæder, saa han ikke kunde løbe, og nu greb bønderne drengen og dræbte ogsaa ham. Siden hedder den bæk Mördarbäcken, bønderne kalder den Finnbäcken.

Men se, alt det blev nu alligevel opdaget, for præsten i Storsjøen lagde mærke til, at de Lapper aldrig mere kom til højtiderne, og han fik mistanke til bønderne. Sagen blev anmeldt og landshøvdingen kom — han havde sin frue med. Landshøvdingen fik hele historien ud af bønderne ved at lade, som om han var paa bøndernes parti, og sagde til dem, at de skulde se at faa gjort en ende paa de Lapper. Da sagde de, at det havde de allerede gjort, og saa fortalte de, hvordan det hele var gaaet til. Men da de havde fortalt om det lille barn i vuggen, der smilede, idet de tog det, raabte landshøvdingens frue: „Nej, nu taaler jeg ikke at høre mere, lille far, nu maa du fængsle dem!“

Da bønderne vilde udrydde Lapperne.

I min farfars tid havde bønderne i Ljungdalen sat sig for, at alle Lapperne i Ljungdalen, Mittådalen, Grönvallen og Skärvagsdalen skulde dræbes. De skrev til en bonde i Bruksvallarna, at han skulde dræbe Lapperne i Grönvallen; men han skrev tilbage, at han skulde ikke være med til at myrde Lapper, og ingen karl fra hans gaard skulde være med til sligt. Rygtet om bøndernes forehavende var sivet ud blandt Lap-

perne; og min farfar, som ventede, at han snart skulde dø, gik til præsten i Handöl kapel — han var præst i Undersåker — og bad om at faa den sidste nadver. Det var om lørdagen, og præsten troede, at han var fuld, hvorfor han bad min farfar om at komme igen en anden dag. Dagen efter, søndag morgen, kom han igen og bad om at faa nadveren. Præsten spurgte, hvad han mente med det, og min farfar fortalte da, at bønderne havde besluttet at dræbe alle Lapperne. „Kære Renander," sagde præsten, „det skal aldrig ske." Præsten sørgede saa for, at lensmanden tog til Ljungdalen og fik bøndernes forehavende stoppet.

En bondekone sagde senere til farfar: „Ja, nu skal du faa lov at leve, siden lapkongen (lensmanden) har været her."

Bønderne var ogsaa slemme til at skræmme Lapperne; min far fortalte, at en af bonde-naboerne blev ved med en hel nat at kaste sten paa koten. Men samme nat aad ulven alle bondens faar.

De forklædte bønder.

Endnu i mine forældres tid var Lapperne rædde for skøjere og for bønder. Bønderne kunde klæde sig ud som tatere og forsøge at røve og stjæle hos Lapperne. Min farbror var engang paa vej til sit stabbur med renost, som var kløvjet paa rener. Stabburet

stod et skjult sted i skoven. Allerbedst som han gik, blev han forfulgt af sine egne bonde-naboer, skønt han ikke kendte dem i deres forklædning. Han bandt nu renerne i en birkeskov og skar sig der en forsvarlig birkekæp og vendte sig med den mod sine forfølgere. Han drev dem nogle svære slag over hænderne, saa de tabte knivene og flygtede.

Han genkendte dem ikke ved den lejlighed; men da han siden traf sine naboer, saa han, at det var dem, der havde faaet slagene over hænderne.

Karin Vildstjärna.

I gamle tider var der en præst i Hede eller Ljusnedal, som sammen med lensmand og landshøvding havde besluttet at udrydde Lapperne. Præsten havde derfor skrevet et falsk brev fra kongen om, at Lapperne skulde dræbes. Dette brev vilde han læse op i kirken, og til helligdagen havde han stævnet alle Lapperne til at møde, for at læse kongens kundgørelse op for dem.

Men se, der var en modig Lapkone, som havde tre børn; hun havde ligesom de andre hørt rygtet om, hvad det brev skulde indeholde. Hun tog med mændene den søndag til kirken og gik ind i præstegaargen før gudstjenesten. Hun saa da, at der paa præstens bord laa en del papirer, som han havde lagt frem for at tage med i kirken, og der var blandt an-

det kongens brev. Lige da Lapkonen kom ind, kørte der en fremmed herre op for præstegaarden, og præsten gik ud for at tage imod ham.

Lapkonen snappede nu dokumentet og stoppede det ned i sine bukser. En del af det andet lagde hun paa ilden, og præstens børn, som gik rundt derinde, tog ogsaa et og andet papir og hev paa ilden.

Medens modtagelsen af den fremmede herre stod paa, sneg hun sig bort. Derefter satte hun sine tre børn i en kælke og drog afsted. Lapkonen vilde til Stockholm og tale med kongen: „Det er mig det samme enten jeg bliver dræbt hos kongen eller her i fjeldene."

Saa gav hun sig da paa vej nedover Idre igennem Dalarne ad Stockholm til.

Hun havde taget sin ny pels paa, og alle børnene var i nye pelse. Da Karin nu var naaet frem lige udenfor Stockholm, mødte hun en herre — det var kongen, men han gav sig ikke tilkende —. Han talte med hende og forundrede sig over deres udseende, om de var folk eller om det var dyr, og om saadanne virkelig fandtes i hans rige. Saa spurgte han hende ud, hvad hun vilde her. Jo, hun vilde træffe kongen og spurgte om vej. Kongen tog da et papir op, skrev noget paa det og rakte Lapkonen det, idet han sagde, at hun skulde vise det frem, naar hun kom ind i staden. Det gjorde hun; og paa det papir stod nok, hvilken tid hun næste dag kunde træffe kongen, og at de skulde give hende natlogi.

Næste dag, da Karin traadte ind for kongen, raabte hun Jesu navn, og spurgte, om det var sandt, at hen-

des folk skulde udryddes. Kongen sagde nej; men nu tog Lapkonen papiret op, som hun havde taget hos præsten. Kongen saa det og sagde straks, at det var et falsk brev. Kongen spurgte nu, hvad hun hed; ja, hun hed da Karin. „Herefter skal du hedde Karin Vildstjärna!“ sagde kongen.

Ja, hende Karin Vildstjärna har man hørt meget om; men det var i gamle dage.

Alle de andre, landshøvding, præst og lensmand, tog livet af sig selv, fordi de frygtede den strenge straf, der vilde komme over dem. Ja, havde Karin Vildstjärna ikke været, saa havde der nok heller ikke været Lapper i Härjedalen nu.

Nuelesgiete.

Nuelesgiete var en slags Lapper, som skulde bo langt nordpaa i Lapland, der hvor hovedstammen af Lapperne har sit hjem — vi er kun smaaflokke, som er vandret ned nordfra.

Nuelesgiete talte rent lappisk; sproget vi taler hernede er et „vildsprog“. Nuelesgiete skal have boet i koter under jorden, og have brugt bue og pil, et slags vaaben, som andre ikke maatte faa rede paa og kende. Disse vaaben hed nueleske, og ingen andre havde magen til dem.

Det er Nuelesgiete, som opholder os, og de kommer engang imellem for at se efter, om vi er i live.

Det er kun mænd, som drager om saaledes, og de færdes paa hvilken som helst tid af døgnet og saa hurtigt som helst. De kan gaa usynligt omkring, og de kan gøre baade ondt og godt. Det er umuligt at faa fat i dem; bønderne kunde ikke komme dem tillivs, de dræbte meget snarere bønderne.

Alle Lapperne troede tidligere paa, at de var til og at de færdedes omkring i fjeldene og saa efter, hvordan det gik med Lapperne hernede sydpaa, og at de hævnede uret mod Lapperne. Men det var svært at klare sig, naar man kom til Nuelesgiete. Det var vanskeligt at vide, hvordan man skulde forholde sig, naar man skulde spise — hvad man skulde tage først og hvilke stykker. Man skulde f. eks. spise det fede først, gjorde man ikke det, slog de en ihjel.

Lisbeth, en gammel Lappige, sagde, at hun vidste ikke meget om Nuelesgiete, hun havde aldrig talt med dem. Men engang, da hun om foraaret vogtede renhjorden, fik hun øje paa en fremmed Lap, som gik om mellem renerne. Han var høj og havde en fin blød pels paa. Han gik med armene overkors inde paa brystet under pelsen og eftersaa hjorden og kiggede paa øremærkerne. Lisbeth gik hen imod ham og raabte til ham; men han svarede ikke, og da hun kom helt derhen, var han borte. Hun søgte nu efter hans spor, men der var ingen.

Siden da de afløsende renvogtere kom, spurgte hun, om der var kommet fremmede til sidaen, „for der gik en herre i hjorden med saadan en smuk hue". Men de gjorde nar af hende, fordi hun gik og saa den slags „taabeligheder".

„Selvfølgelig var det en Nuelesgiete, som gik og eftersaa hjorden.“ Og hun føjede til: „Nuelesgiete er farlige og onde, de æder hjertet ud af livet paa én, og man ved ingenting af, før der ses lidt blod om munden.“

ORDLISTE MED FORKLARINGER

aibme, en trekantet naal til syning af skindsager. Ogsaa de mandlige renvogtere har naal og senetraad med sig, saa de i paakommende tilfælde kan reparere klæder og sko.

aldo, renko.

boassjo kaldes den bageste del af koten, hvor madvarer og kogekar hensættes. I gamle dage var det kotens allerhelligste og pladsen maatte ikke betrædes, i hvert fald ikke af kvinderne, der hos Lapperne, som hos saa mange naturfolk, betragtedes som urene.

boassjo-bærbmed er to stykker af en smækker træstamme, som lægges paa gulvrisene paa begge sider af boassjo for at markere og begrænse pladsen.

boassjo-raige kaldes den lille aabning bag boassjo, som fremkommer ved, at teltdugens to stykker her gaar over hinanden. Denne lille aabning var i gamle dage kotens hellige dør, igennem den indbragtes kødet, som ikke maatte passere den profane dør.

berjese er et stykke gammel teltdug eller lignende, som kastes over røgaabningen i vindsiden, for at regn og røg ikke skal slaa ind. Med berjes kan man altsaa helt dække røgaabningen, saa man ganske lukker lyset ude; men dette gør Lapperne aldrig, da røgaabningen er det eneste „vindu", de har. En lysforladt kote, selv om det kun er om natten, er et saa uudholdeligt opholdssted, at man vel forstaar, Lapknøsen faldt for fristelsen til at fjerne klædet og lade stjernerne skinne ind i koten, som han var vant til.

epper, saaledes kaldes det dræbte barn. Lapperne tror, at dets usalige aand færdes fredløs paa jorden, højt skrigende efter moderen. En saadan aand faar fred, hvis nogen er modig nok til at raabe et navn og daabsformularen ud imod det.

gerres hedder den lille lave baadformede lappiske slæde. Paa billedet sd. 13 ligger liget i en gerres.

gisa, se noten til historierne om hunden s. 29.

halde, et underjordisk væsen, skytsaand; hver kilde, bjerg, bakke o. s. v. har sin halde, som ikke maa fornærmes eller fortrædiges, da de saa paafører en ondt. Hvis man derimod staar sig godt med dem, har man lykke i livet.

ised, høvding, formand, sidaens fører, husfader i koten.

joige. Joigning er Lappernes ejendommelige form for sang, halvt reciterende, halvt syngende, giver de udtryk for den øjeblikkelige stemning. Tekst og melodi laver de selv, som den falder dem ind, eller de bruger gamle hævdvundne tekster og melodier. Før i tiden spillede joigningen en overordentlig stor rolle, der joigedes ved alle lejligheder, baade naar man var alene og naar man var sammen med andre. Ethvert barn fik sin egen „sang", en lille melodi med en kort tekst til, en tre, fire toner, en tre, fire ord, saadan som en joigning altid er; men den kan trækkes ud og gentages efter behag. Denne lille personsang, som barnet faar, beholder det hele livet og senere kan man erhverve flere, somme hædrende, somme smædende. Naar en saadan personllg joigning fremføres, ved man straks, hvem der tænkes paa. Disse korte sange kan indeholde den fineste poesi, ligesom der ogsaa joiges om dagligdags ting; der kan ogsaa joiges ondt og truende. Joigningen giver skiftende udtryk for alt i Lappens liv, personer, forhold, rener, stjerner, sne og vilde dyr, had, kærlighed og moderømhed — alt hvad der bevæger sig i Lappens sind og for hans øjne. Men denne Lappernes særegne digtekunst, joigningen, tager stærkt af, hadet, som den er, af præster og missionærer, der med fanatisk iver har indbildt Lapperne, at deres gamle sangkunst var en stor synd, som kunde føre dem direkte til Helvede. Sandheden tro maa jeg dog tilføje, at der nu hos enkelte af den yngre gejstlighed viser sig tegn til forstaaelse af Lappernes gamle kultur ogsaa paa dette omraade. Men den skete skade kan ingen reparere; den ældre generation har faaet den overbevisning, at joigningen er syndig, de taaler ikke at høre den i koterne, ligesom de naturligvis heller ikke lærer børnene de fra fædrene nedarvede gamle sange, som derfor glemmes. En og anden „syndig" sjæl joiger naturligvis endnu, og en del af de unge joiger, naar de er ude ved renerne. De mest genuine har svært ved at undvære dette udtryksmiddel for, hvad de ser og føler. Men Lappernes liv og Lappernes sprog er gjort fattigere ved, at man har berøvet dem denne side af deres kultur.

kote, lp. goatte, er navnet paa boligen, baade teltet og jordhytten. Denne sidste er bygget efter de samme principper som teltet, kun er teltdugen ombyttet med et dække af birkebark og græstørv.

loaido, pladsen midt i koten paa begge sider af ilden, der hvor man mest opholder sig.

loavda, teltdugen, som bestaar af to lige store stykker.

lukka, et for Lapperne ejendommeligt regnslag af vadmel. Det er klokkeformet med en lille rund udskæring foroven, hvor igennem man stikker hovedet. Det dækker saaledes skuldrene og overkroppen for og bag; i siderne er det lidt kortere, saa armbevægelserne er fri. — Lukka benyttes meget af renvogterne som almindeligt beskyttelse mod blæst og kulde. Renvogteren paa vignet sd. 89 og paa billedet sd. 11 er iført lukka.

noaide, troldmand, medicinmand.

rabre, renko, som ikke faar kalv. Jvf. noten om lykkerener sd. 96.

raggas, myggetelt, som bindes op inde i koten. Bruges ogsaa af renvogtere ude i sommertiden. Det lader sig let anbringe mellem to stave.

raido, en række af rener, bundet efter hverandre, med slæder eller byrder.

roantjo, trækren. Kødet af en gammel trækren er selvfølgelig ikke saa godt som kødet af et ungt dyr, derfor kunde den fattige Lap i sin beskedenhed tænke sig at erholde en gammel roantjo.

ræppen, røgaabningen i koten.

sida, en samling lapkoter med tilhørende rener.

siessa, faster.

site, se noten til historien sd. 12.

tjiple, et svensk ord, som betyder at binde smaakalvene en pind i munden, saa de ikke kan die moderen, hvorved mælken opspares til malkning.

uksa-bærbmed, dørstykkerne, to træstammer, hugget i passende længde, eller store sten, som ligger paa begge sider af dørindgangen hen til ilden.

NOTER

Side 1, 2. *Sagn om elsdyret* har størst udbredelse i de sydlige Lapmarker (Härjedalen og Jämtland), hvor de er almindelig kendt overalt. Hos de nordlige Lapper har vi kun truffet en antydning af sagn om elsdyr som tamdyr.

I det første sagn er soldatterens udraab gengivet med fortællerens egen klangfulde oversættelse, men ordret efter det lappiske staar der: min faders og moders øjne ses.

Side 3. *Hvordan Lapperne fik rener og kote af de underjordiske og hvordan de bofaste fik gaard og kreaturer.*

De underjordiske spiller en stor rolle i Lappernes fantasi. Deres forestillinger om dem er ikke meget forskellige fra Skandinavernes tro paa underjordiske, højfolk, ellefolk, bjergmænd, huldrer, raa osv. Men denne lille fortælling er særegen ved at have karakter af et oprindelsessagn, idet den viser, hvorledes Lapperne har tænkt sig, at deres nomadeliv tog sin begyndelse, medens den bofaste nabo fik gaard og kreaturer og gav sig til at dyrke jorden.

Fortællingen er optegnet i Pite Lapmark 1916, og vi har ikke truffet den andre steder i den form, ihvorvel det er en almindelig udbredt tro hos alle Lapper, at de ved forskellige lejligheder faar rener af de underjordiske. Rener, man har faaet paa denne mystiske maade, er altid smukke og kraftige; de er gærne hvide eller hvidbrogede, noget Lapperne sætter stor pris paa,

At Lapperne hverken „sværger eller spotter", naar de arbejder med malkning af renerne, har den dag i dag sin fuldkomne rigtighed. Naar hjorden er samlet enten i indhegningen, „gærdet", eller paa snepletterne for malkning, mærkning af dyrene eller for udtagelse af trækdyr eller slagtedyr saavel som udskilning af andres rener, der har blandet sig i hjorden, da foregaar dette arbejde med saa lidt støj som mulig og helt uden grove og haarde ord. Eder og forbandelser er selvfølgelig i andre tilfælde godt kendt blandt Lapperne; men de er ikke stærkt gouterede af omgivelserne og fordømmes som ikke helt ufarlige paakaldelser af det onde.

Side 5. *Den gamle kone, som gjorde renvogtningen besværlig* er optegnet hos Karesuandolapperne; men en lignende version har vi ogsaa fra Jämtlandslapperne.

Side 6. *Lappen, der blev gift med en Haldepige og fik lykkerener med hende.*

Visse rener i hjorden — eller en enkelt ren — betragtes som særlig lykkebringende, og ved arv eller medgift er man naturligvis meget ivrig for at komme i besiddelse af saadanne dyr. Fortællingen er optegnet hos Karesuandolapperne 1916.

Billederne. Det er tænkt at foregaa en sommernat i en norsk fjældegn. Lappen træder — efter sin forstyrrede nattesøvn — ud af koten, en lille, lav græstørvsbolig, han beder den grædende pige komme ind i koten, hun tilhører nu ham og kan ikke mere komme tilbage til sin egen slægt. Veninden derimod gaar derhen, hvor hun kom fra. Oppe paa koten har Lappens hund anbragt sig, dels for at blunde lidt, dels for at have udkig med renerne. Den forstaar jo, at menneskene der nede er altfor optaget af deres eget til at tænke paa renerne, hvorfor den føler hele ansvaret.

Det næste billede trænger ikke til megen forklaring: op over til det frie højfjæld gaar den glade færd ved solnedgang, forrest renhjorden i det første hidsige tempo, sammenholdt af de ivrige hunde og fulgt af ejeren med lasso og rentømme om skulderen. Derefter kommer hans unge hustru, som har givet ham lykke og lykkerener. Hun leder en raide, som bærer deres øvrige ejendele.

Side 8. *Hvordan Lappigen narrede den Onde* og den følgende historie er optegnet 1908 hos Karesuandolapperne. Der er mange sagn blandt Lapperne, baade i nord og syd om disse forskrivninger til en ond aand — eller efter den sædvanlige æventyrrecept: til Fanden, Bærgalak. Men det, Lappen vil opnaa ved at ofre — enten sig selv, et barn eller andet værdifuldt, er altid det samme: renlykke, trivsel af hjorden. Penge er ikke Lappens værdimaaler; men rener, rener! Synet af den store, levende hjord, naar den kommer larmende over fjældet, er det som glæder Lappens hjærte over alt andet. Og lykken ved at eje den herlighed er saa stor og saa attraaet, at man kan afse sin egen sjæl eller endog sit eget barn for at opnaa den.

I gamle dage, da Lapperne ofrede til deres guder store og smaa gaver, som deres hu og evne bød, da var saa godt som altid ønsket: renlykke!

Forestillingen om lykkerener findes udbredt i alle Lapmarkerne. Til disse lykkerener hører ogsaa *stainak*.

Det hænder, at der blandt Lappernes tamrener findes en ejendommelig renko, som aldrig føder kalv. Den kaldes en stainak; den er større og smukkere end en almindelig aldo, dens takker er kraftige, mangegrenede og staar om dens hoved som en krone; den er stærk og løber „som lynet“ og den er meget udholdende i løb. Stainak er lederen i hjorden, den gaar forrest, den bringer lykke, den menes at være i forbindelse med det overnaturlige, og dens glimrende egenskaber er kendt og skattet af Lapperne fra nord til syd i hele Lapland. En stainak slagtes saavidt mulig ikke, den faar lov at leve sin tid ud; men kommer en stainak af egen drift hjem og stiller sig paa slagtepladsen bag koten, da betød det — før i tiden — at den skulde slagtes; der krævedes et offer for hjordens trivsel, for Lappens lykke.

En Lap fortalte, at hans faster havde en stainak, som var 15 aar, „i fjor“ døde den. Den løb bort, 14, 15 mil; men kom tilbage til sin egen hjord og døde af sig selv. Fasteren var glad over sit held, at stainak døde hjemme; „aanderne kom tilbage med den“.

Lappen fortsatte: „Men nu er det sjældent, at man hører om stainak, maaske fordi man ikke i vor tid har saa god rede paa hjorden; men det er dog ikke mere end fem aar siden, at en Lap kørte til Arjepluog med en stainak for sin gerres.“ — Et dyr med lignende egenskaber er *rabre*, en renko, der ikke faar kalv. Forskellen mellem stainak og rabre har vi ikke kunnet faa nærmere oplyst.

Side 10. *Stainak og Lappen som døde* er optegnet i det allernordligste Jämtland, i Frostviken, nær ved Västerbottens grænse. Den er som alle de andre historier gengivet saavidt muligt ordret. Den behøver ikke nogen forklaring, da fortælleren selv giver de fornødne oplysninger til at forstaa historien.

Billedet illustrerer det øjeblik, da renvogteren har bragt renerne tilbage i gærdet, lige ved solopgang, og nu finder Lappen liggende død paa skrænten ved indhegningen. Renerne staar roligt og hviler, mens hunden holder udkig efter mulig efterblevne dyr, som ikke er kommet med hjorden i gærdet. Renvogteren har sin stav i venstre haand; han har „lukka“, regnslag, paa og lasso over ryggen.

Side 12. *Lappen, der vilde have sin døde hustru tilbage* er optegnet paa samme sted som foranstaaende historie. At en lappisk troldmand, noaide, kunde udrette baade ondt og godt med de døde og besøge dem i deres rige, betragtedes som en afgjort sag. At forsøget paa at bringe den elskede tilbage i dette tilfælde mislykkedes, skyldes den omstændighed, at mandens to renvogtere heller ikke var ganske uden

kendskab til trolddomskunster, saaledes at de forstod at tage sig i agt; om de havde udført ordren at løse den døde i det øjeblik, da hun viste livstegn ved at løfte haanden i vejret, maatte en af dem være traadt i den dødes sted, hvilket selvfølgelig ingen af dem havde lyst til. De flygter begge i det afgørende øjeblik. Herved bringes Lappen nede i de dødes rige i stor fare; han kan kun faa sin hustru tilbage mod at give en anden sjæl, og da dette mislykkes, falder aanderne over ham, saa han kun med nød og neppe kan komme tilbage til livet igen.

Paa billedet ser man liget ligge nedsnøret i en gerres oppe paa siten, et højt stillads, saadan som Lappernes skik er, for at beskytte den døde mod vilddyr og hunde, indtil begravelsen kan finde sted.

Side 14, 15. *Genfærdet som renvogter. Skoene, der var syet af menneskeskind.*

Disse to historier fortæller det samme: Noaiden har magt til at binde aanderne i sin tjeneste. Skoene fra kirkegaarden maa vel opfattes som en aand, der ved noaidens magtbud tvang karlen til at tjene sin husbond, saa længe han adlød forbudet mod at gaa til kirken med dem.

Den første af historierne er optegnet hos Karesuandolapperne 1908, og den sidste 1912 hos Härjedalslapperne.

Side 15. *Den troldkyndige Lappige* er optegnet hos Karesuandolapperne i 1916 og trænger egentlig ikke til nogen forklaring ud over at oplyse, hvorfor pigen bliver vred, fordi moderen har trakteret de to andre piger med hendes kaffe. Det er nemlig saadan, at hvis nogen kommer til en kote i frierærinde eller blot „føler sig for“ om stemningen er vedkommendes planer gunstig, da er det et godt tegn og næsten et løfte, hvis man bliver budt kaffe. Og datteren bliver derfor vred paa moderen, fordi hun har beværtet de to piger, som hun ikke ønsker at faa ind i familien, da de er ufredelige og fattige, hvilket hun viser ved at skabe dem om til geder. Et stridigt og heftigt sind er i særlig grad ilde set hos Lapperne, hvor livet leves mere aabent for husfællers og naboers øjne og øren. Heller ikke der holder man af at give sit privatliv til pris for sladderen gennem en ægtefælles ubeherskede ord og væsen. Naar et heftigt sind dertil er parret med fattigdom, forstaar man, at en saadan person ikke er attraaet som husfælle eller familiemedlem. Ordet „fattig“ har tilmed en meget vid betydning hos Lapperne. Man kan være fattig, selv om man er rig paa rener eller penge. Er man sygelig, vanfør eller

har anden sorg og modgang, som følger en i livet, og er man uheldig, uden gode venner eller venligsindede frænder, da er man „fattig".

Side 17, 19. *Sygdomsaanden, der kom ind paa vedstykket. Sygdomsaanderne, der frøs paa højfjeldet.*

Disse to historier er optegnet i det nordlige Frostviken.

At sygdom foraarsages af sygdomsaander, er en kendt forestilling blandt Lapperne fra syd til nord. Betegnende nok menes disse aander mest at holde til i bondebyerne, i det hele taget paa tættere befolkede steder. Har en Lap været nede „paa bygden", kan han være saa uheldig at faa en sygdomsaand i haarene paa sin pels og saaledes føre den med sig til højfjældet, hvor sygdomsaanden imidlertid — naturligt nok — fryser og vantrives. Den første historie skal vise, at der er mening i at overholde gammel sæd og skik. Brændselsbunken skal ligge pænt indenfor døren; denne skal nemlig være lukket, for derude, navnlig i skumringen, færdes de døde og sygdomsaanderne, og igennem døren kommer alt ondt ind. „Sygdomsaander er bare Djævle, som vandrer under solen," føjede fortælleren til. Illustrationen til den første historie viser det indvendige af en lapkote om aftenen. Den store madgryde hænger dampende over ilden. Den altid nærværende kaffekedel staar paa en af arnestenene foran manden til venstre; over hans hoved paa en af kotens tværstænger hænger et par vanter. Den fremmede Lap har siddet paa gæstens sædvanlige plads, lige indenfor døren. Nu har han rejst sig og svinger øksen mod sygdomsaanden, som ikke er synlig, men som han ved sidder foran husmoderen. De to gamle i koten forstaar ikke gæstens adfærd; husmoderen løfter forfærdet hænderne og hovedet ligesom for at værge sig (til højre for hende ses lidt af en lille lapkiste, et af de sædvanlige smaa, aflangt runde skrin, hvori Lapperne har deres forskellige værdigenstande, saasom penge, salmebog, silkebaand, pibe og lignende). Den gamle husfader, til venstre, strækker sig fremefter over ilden, for ligesom at forhindre gæsten i at bruge øksen paa denne ubegribelige maade. Hunden, der stikker hovedet frem i nederste venstre hjørne, er ogsaa fuld af forundring over det som sker. Men „staal"øksen viser sin tilintetgørende virkning paa den onde. Og man kan jo nok tænke sig, at den fattige Lap faar baade slagteren og taksigelser, naar han efter heldig udført daad kommer frem med forklaringen paa sin optræden. —

Den anden historie har mange varianter. Kopperne ligger i en fjeldkløft og fryser og beder ynkeligt de forbigaaende Lapper om

at blive baaret ned igen, saa skal den „aldrig mere komme op til højfjeldet". —

Det hænder ogsaa, at pesten ligger paa befærdet vej, i skikkelse af et silkebaand eller lignende, som en Lap saa tager op og bærer med sig, indtil han faar en ond anelse om, hvad det er, han bærer paa. Han kaster da den fine genstand fra sig oppe paa det nøgne fjeld, hvor siden pesten ligger og jamrer sig og tigger om at blive baaret ned til lunere egne. —

Side 21. *Lapkonen, som saa feberen og en anden sygdomsaand* er optegnet i Härjedalen og slutter sig i tankegang nøje til de to foregaaende historier.

Side 23. *Om dræbte børn.*

At barnemord kan foregaa hos Lapperne, saavel som hos andre folkeslag, er en selvfølge; men disse og lignende historier viser, hvor risikabel en saadan handling er, selv om den aldrig kommer til andres kundskab eller straffes efter loven. Et saadant dræbt og udlagt barn skriger meget og røber saaledes udaaden. Dette søges forhindret paa forskellig maade, f. eks. som i den første historie med saksen, der i særlig grad virker uhyggelig; men straffen udebliver da heller ikke. Det første billede viser den unge moders rædsel, da hun endelig har fundet liget i den mørke, skumle stenur. Hun har bemægtiget sig saksen, og i det samme vokser genfærdet for hendes øjne og rækker efter saksen, marterredskabet, hvormed det dræber den haardhjærtede moder. Derefter kommer turen til faderen hjemme i koten. Men da genfærdet er kommet til sidaen, opsøger det slægten og gaar ind i fasterens kote. Hun viser overordentligt mod og forstaaelse af situationen ved at tilbyde spøgelsebarnet daab i den levende lille slægtnings badevand — daab — optagelse i de levende og dødes samfund, er jo netop det, en saadan fredløs sjæl higer efter. Dette badevand var hos gamle Lapper betragtet som helligt; det var korset og signet med staal, glødende kul eller lignende, og det maatte ikke udkastes hvor som helst efter brugen. I Pite Lapmark skulde det hældes bort under „husbond-stenen". Flere af arnestenene har i disse egne navne efter forskellige medlemmer i familien, eftersom de ligger ud for de paagældendes pladser i koten. Paa billedet ser man koten invendig ved aftenstid; forrest det varme baal med kaffekedlen paa sin plads. Ved siden af dette sidder „faster" med sit barn; bag den store messing- eller kobberkeddel, hvori badningen foregaar, staar vuggen parat til den lilles nattesøvn. Lige

indenfor døren ses dødningebarnet i samtale med sin varmhjertede og modige siessa.

I historien fortælles, at det dræbte barn, som blev levende igen, „havde et særlig stort hoved“, hans siessa havde ikke „formet“ det, „naar hun badede ham“. Dette hentyder til, at Lapperne før i tiden formede børnenes hoved ved lempelige tryk, stramt bind og snevre huer. Denne massage, som foretoges i forbindelse med badet, medens barnet var ganske spædt, kunde ogsaa udstrækkes til hals, arme, ben og andre legemsdele; men det var mest hovedet, der „formedes“ paa, hvilket skete for at lukke fontanellerne hurtigere og af skønhedshensyn; et lille, rundt hoved hørte med til det lappiske skønhedsbegreb.

Side 22. *Det døde barn, som blev levende igen* er optegnet i Pite Lapmårk. *Epper*, i det sydlige Västerbotten.

Side 28, 30. *Historierne om hunden* er optegnet i Pite Lapmark, og trænger ikke egentlig til forklaring, kun et par oplysende bemærkninger. Jærven „brød en gisa op og aad af indholdet“. En gisa er en bred træramme af birketræ, som er bøjet sammen til en oval; laag og bund bestaar af reb- eller seneløkker, som snøres sammen over kød eller andre sager, indpakket i birkebak. I saadanne gisaer fragter Lapperne deres effekter, naar de flytter; to og to forbindes ved en løkke paa siden af gisaen og hænger ligevægtigt over kløvjerenen.

At Lapkonen var bange for, at hunden vilde forlange for stor løn, er temmelig betegnende og psykologisk rigtigt medtaget i historien; en antydning af det samme findes i Turis variation fra Nordlapperne, ogsaa der spørger Lappen, hvad hunden fordrer som løn for sit arbejde. Efter Lappernes eget sigende — baade i nord og syd — var „fortidens Lapper“ meget gerrige, tjenestefolk, børn og hunde sultede. Den gamle tids Lapper nænnede ikke at slagte rener i tilstrækkeligt stort antal til at ernære familie, tjenestefolk og hunde — naturligvis gik det værst ud over de sidstnævnte. At forholdene var saaledes, fremgaar tydeligt af det gamle ord, der indeholder en advarsel: „Hvis du selv spiser og ikke giver børn og hunde noget, da brister barnets hjerte og hundens bløder.“ —

At hunden, som løn, forlanger „suppen og benene“ er meget beskedent. Lapperne spiser oftest renkødet i kogt tilstand, og al den stærke suppe, som derved fremkommer, kan de langtfra selv konsumere, lige saa lidt som den kan opbevares til senere brug. Som hundemad tilsættes den tørret renblod og lidt mel. Af renbenene fik hun-

den oftest kun ribben og skulderblad; mest af religiøse grunde gav man ikke de øvrige renknogler til hundene.

Side 30. *Renen og faaret løber om kap til bondens gaard* er optegnet i det sydvestlige Jämtland.

Side 31. *Bjørnen bærer Jesus over elven* er en velkendt dyrefabel i de sydlige Lapmarker og Västerbotten samt Pite Lapmark. Den er dog kun husket i brudstykker. Den bedste version har vi optegnet i Pite Lapmark.

Side 32. *Da Gud delte fedt ud til dyrene* er optegnet i det sydlige Västerbotten.

Side 33. *De hurtigste dyr* er optegnet hos Karesuandolapperne.

Side 33. *Hakspætten* er optegnet i det nordvestlige Härjedalen.

Side 34. *Lommen.* Sagn om Lommen er kendt i alle de svenske Lapmarker fra nord til syd; dens mærkelige skrig, underlige skabning og spidse næb har sat fantasien i bevægelse og givet anledning til, at den opfattes som en troldfugl. Det varsler ondt at høre dens skrig, naar man er fastende. Dens næb brugtes af de gamle troldkyndige Lapper som pilespids, da det ikke kunde forgøres. Lommen ofrer altid 3 æg til den sø, ved hvis bred den har sin rede. Historien er optegnet i Pite Lapmark. Det første træk, om lommens fødder, er ogsaa kendt i de nordlige Lapmarker. Om oprindelsen til lommens uhyggelige stemme har vi foruden denne version fra Pite Lapmark en anden fra Härjedalen, saaledes: Lommen havde sin rede paa en lille ø. En Lap tog sine klæder af og svømmede ud mod øen for at tage æggene; men lommen dykkede ned og stak manden med sit spidse næb lige ind i hjærtet, saa han døde. I det samme skreg Lappen — og dette dødsskrig fik lommen siden den tid.

Side 34. *Hjærpen* er optegnet i det sydlige Västerbotten.

Side 35. *Hvordan myggene slap ud i verden.* Jämtland.

Side 35. *Lusenes oprindelse.* Pite Lapmark. Lignende versioner er ogsaa kendt i de andre Lapmarker.

Side 36. *Gedden og slangen.* Pite Lapmark.

Side 36. *Farligt at sove under en enebærbusk.* Jämtland.

Side 37. *Konen, der vilde hjælpe frøen.* Härjedalen.

Side 37. *Slangekur.* Pite Lapmark.

Side 39. *Frøernes stammoder.* Karesuandolapperne.

Side 39. *Ræven narrer bjørnen og gør en Lap rig.*

Første del af denne historie er velkendt blandt de nordlige Lapper og allerede optegnet af J. A. Friis. Den var særdeles levende i Lappernes bevidsthed, da jeg i 1907 opholdt mig i Torne Lapmark. Om noget var for varmt, sagde man smilende: „Bakas, bakas, riebangalles!" Sidste del af historien, som handler om, hvordan ræven gjorde Lappen rig, fortaltes ikke der; den optegnede vi først, sammen med det foregaaende, 1916 blandt Karesuandolapperne, hvor den fortaltes af en Lappige fra Kautokeino.

Billedet forestiller det øjeblik, da ilden blusser op af graven og brænder den bundne bjørn, som i sin kvide raaber til ræven: „Det er hedt, hedt, gamle ræv!"

Side 44. *Njavisjædne og Atsisjædne.*

Af dette sagn haves mange varianter hos Kautokeino-, Karesuando- og Tornelapperne. Atsisjædne optræder altid som en ond kvinde, oftest den uretfærdige stedmoder; men straffen for hendes misgærninger udebliver aldrig, hun bliver brændt ihjel og forvandles til en bille. Den lille aadselsbille — Silpha lapponica — kalder Lapperne hætsjelin eller atsjesædne, og den skal man altid kaste paa ilden, naar den viser sig ved ildstedet. Den raaber da: „Brænd ikke mine smaa bryster!" Samme onde kvinde siges at have været pyntesyg, og da den lille sorte bille har ligesom et hvidt „tørklæde om halsen", siger man om en pige, som har et lyst tørklæde paa, at hun er „fin som hætsjelin".

Det er troldkvastene paa birketræerne, som Lapperne kalder for hætsjelins rentømmeknippe.

Baade hos J. A. Friis: Lappiske Eventyr, og hos Qvigstad og Sandberg: Lappiske eventyr og folkesagn, findes sagn om Atsisjædne og Njavisjædne, som i hovedsagen ligner de her offentliggjorde; men i en samling lappisk folklore kan man ikke undlade at medtage sagn om Atsisjædne, Stallo og Tjuder, selv om en del af dem i mange træk ligner tidligere optegnede.

Et par af Atsisjædnes stedmoder-varianter fra Karesuandolapperne vil jeg her tilføje:

Atsisjædne giftede sig med en enkemand, og de havde hver en voksen datter. Atsisjædne var ond mod steddatteren, lod hende sulte og arbejde haardt, og for helt at blive af med hende, satte hun pigebarnet til at spinde ved randen af en kløft, i hvis bund der var en dyb kilde. Garnnøglet trillede fra pigen, og da hun vilde gribe det, styrtede hun ned i kilden; men der nede kom hun til de gode Halder (kildens skytsaander). Pigen hjalp dem med at fodre og passe deres køer, og hun var flink til alt arbejde.

Da en uge var gaaet, gav Halderne hende guld og sølv og hjalp hende op paa jorden. Hun gik hjem, og i det hun kom, hørte stedmoderen, at hunden gøede højt og venligt: „Viv, viv, nu kommer guld og sølv til gaarden!“ Stedmoderen blev misundelig ved at se pigens skatte, og hun sendte sin egen datter ned til Halderne; men hun var uduelig til alt arbejde og ødelagde Haldernes kvæg. Da en uge var gaaet, sendte Halderne hende hjem, men gav hende ild og sten med. Hunden gøede: „Nu kommer ild og sten til gaarden!“ Atsisjædne sendte nu steddatteren ud i ødemarken, langt bort i den vilde skov, for at det onde kunde æde hende op. Men de smaa fugle sang saa smukt for hende og alle dyrene var gode imod hende. Tilsidst kom en fin herre og tog hende til hustru, og de fulgtes ad hjem til gaarden. Nu sendte Atsisjædne sin egen datter ud i den øde skov, men hun slog efter de smaa fugle og skældte paa dyrene, der kom heller ingen fin herre og giftede sig med hende, men uhyret aad hende op — og Atsisjædne og hele gaarden brændte af den ild, pigen havde bragt med sig.

En anden Atsisjædne havde ogsaa en steddatter, som hun mishandlede og lod gaa i pjalter; men hendes egen datter gik fint pyntet til kirke hver søndag. Steddatteren græd og havde det ondt. Halden taalte ikke at se hendes sorg, hun bad hende endog komme til sig og gav da pigen fine klæder, samt bød hende gaa i kirke næste søndag. Klæderne gjorde hende usynlig for stedmoderen og søsteren; men i kirken var en fin herre, som straks forelskede sig i den kønne pige — gav hende fæstensgaver og tog maal af hendes ene fod. Da pigen kom hjem, bragte hun klæderne tilbage; men Halden sagde: „Kom til mig i morgen, saa snart du er færdig med dit arbejde i stalden.“ Næste dag kom den fine herre og han havde et par smukke sko med, som han prøvede paa Atsisjædnes datter; han troede nemlig, hun var den rigtige. Da skoene ikke passede, bød Atsisjædne datteren at hugge et stykke af foden. Imidlertid havde steddatteren gjort, som Halden bød hende. Da hun var færdig i stal-

den, gik hun til kilden, og Halden bragte hende de smukke klæder. Da hun kom til gaarden, saa herren straks, at hun var den rette, og de gik bort sammen. Steddatteren sagde, som Halden havde bedt hende: „Mine taarer skal brænde jer op!“ Og saa brændte gaarden og Atsisjædne.

Den første illustration til Atsisjædne og Njavisjædne viser heksen trædende ud af sin kotedør for at raabe til sønnen, at han ikke maa gaa over til den anden side af Helligbjerget, fordi hun ikke vil, at han skal træffe paa sin egen moder. Sønnen er paa jagtfærd efter vildrener og staar nu paa ski nedad skraaningen fra koten med sin bue paa skulderen. Oppe ved koten ses det fuldt besatte kødstillads, som tyder paa velstand. Det andet billede forestiller den fattige kones kote i det øjeblik, sønnen har sluppet fedtstykket ned i gryden og selv kigger ned oppe fra røgaabningen, mens steddatteren forundret udbryder, at der er fedt paa suppen.

Side 50. *Atsisjædne tjærer maanen.* Karesuandolapper.

Den lille bille under Atsisjædnehistorierne er Silpha lapponica, „hætsjelin“, tegnet af Johan Turi, engang han vilde vise mig, hvordan den omtalte bille saa ud.

Side 51. *Den fattige knøs, som reddede prinsessen.* Karesuandolapper.

Side 53. *Jerusalems skomager.* Karesuandolapper.

Side 54, 56. *Hundetyrken.* Karesuandolapper.

Side 57. *Jættanas, som vilde have sig en kæreste.* Karesuandolapper.

Side 57. *Stallohistorier.*

Stallo er en af de mest levende sagnfigurer hos Lapperne; han er kendt overalt fra nord til syd. Man vil ikke kunne finde en Lap, fra de yngste til de ældste, som ikke kan historier om Stallo — eller Stala som han kaldes i de sydligste Lapmarker.

Lapperne fortæller, at i gamle dage levede dette onde folkefærd oppe i fjældene, spredt her og der enkeltvis, altid i vejen, altid parat til at stjæle tamrener fra dem, altid paa lur efter voksne og børn — for Stalloerne var ogsaa menneskeædere. Kunde de ikke finde tamrener og mennesker nok til at mætte sig med, gik de ud for at jage vildrener, bjørne og andre vilde dyr.

De boede aldrig flere sammen i sida, de levede enkeltvis, ofte ugifte. Var Stallo gift, betragtedes hans kone som endnu mere grum

og troldkyndig, end Stallo selv. Hendes navn var Ludasj, væggelusen, i Pite Lapmark Rutagis. Stallos hund hedder „hump'" eller „rak'". „Tse, Hump' hui!" saadan lyder raabet, naar Stallo hidser den paa nogen. Stallos hund er ogsaa troldkyndig, er Stallo dødelig saaret, kan hunden slikke ham rask igen; derfor skal man ogsaa dræbe hunden, naar man har dræbt dens herre. Stallo gaar altid og fløjter, saa man kan deraf høre, naar han er i nærheden. Al fløjten er bandlyst hos Lapperne, den lyd er absolut af det onde og har med trolddom at gøre. Jeg har ofte hørt Lapperne sige, naar en bonde smaafløjtende gik forbi koten: „Det er en Datja (bonde), han fløjter." —

Stalloerne var meget rige paa guld og sølv, og var en Lap saa heldig at faa ram paa Stallo og finde hans skatte, blev han velhavende for livstid.

En del af dette „Stallosølv" findes endnu hos en og anden Lapfamilie som arvegods fra slægt til slægt. Der var blandt dette sølv noget, som havde trolddomskraft i sig. Hvis man havde faaet en „Stallo-naste", Stallostjerne — en bælteprydelse med tre hoveder i — kunde man med den helbrede mange sygdomme.

Nu er Stalloerne døde og borte; men efterkommere har de dog. I flere Lapfamilier menes der at være Stalloblod; det hændte jo, at en Lappige blev gift med en Stallo, eller i enkelte tilfælde kunde ogsaa en Lap blive gift med en datter af Stallo, og saaledes er Stalloblodet gaaet i arv. Lapperne indbyrdes har nøje rede paa, hvem der er af Stalloslægt, og det lægger en vis skygge over de paagældende. Jeg har hørt en ung Lapkone skælde sin lille søn ud for „Stallotjivga", Stallounge. Han var født før ægteskabet, og hvem faderen var, holdt hun hemmeligt, det var ikke èn, hun havde villet gifte sig med. Det var kun i min nærværelse, hun brugte det skældsord, da hun mente, jeg ikke kunde have rede paa noget saadant; men tilfældigvis havde jeg dog rede paa saa meget, at jeg nu kunde gætte, hvem faderen til drengen var.

Ja, de rigtige farlige Stalloer er borte; men skrækken for dem har Lapperne til en vis grad endnu i blodet, og de er ikke helt sikre paa, at der ikke endnu kan leve en eller anden Stallo oppe mellem de vildeste fjelde. Jeg har selv hørt en Lap fortælle om, at han engang var faret vild, men til sin glæde fandt en beboet kote, som han gik ind i. Han kendte imidlertid ikke Lapperne, som boede der, og da han havde været der en stund og den store kødgryde kom over ilden, overfaldtes han af en pludselig rædsel for, at det var en Stallofamilie, han var kommet til; hvorpaa han stille sneg sig ud igen, tog sine skier og flygtede i stor skræk fra stedet.

Ogsaa i Lappernes sprog, der er fuldt af lignelser, findes Stallo

lyslevende: doven som Stallo, stor som Stallo, tykke smalben som Stalloben. Om nogen spiser for sig selv: du spiser ene som Stallo. Om nogen har for stort et hoved, da er det stort som Stallos hoved. Dette hentyder til, at man mener, Stallo ikke fik sit hoved formet, da han var spæd. Og saaledes lever Stallos navn fremdeles.

I Västerbotten fortalte Lapperne mig, at der et sted fandtes „Stallograve"; det var nogle „oprejste sten, hvorover Stallo havde lagt en stor helle, som et minde". Efter beskrivelsen maa det have været grave fra oldtiden. Og inde mod den norske grænse skal findes store kredse af sten, som Lapperne mener er rester af Stallokoter.

Side 57. *Drengen, som dræbte Stallo.* Sydlige Västerbotten.

Side 59. *Stallo som blindebuk.* Västerbotten.

Side 59. *Stallo mister sin fangst.* Jämtland.

Side 60. *Lappen, som slap fra Stallo i bukkens skind.* Jämtland.

Side 61. *Stallo, som blev narret.* „Hvæsefisken", omskrivning for hugorm. Pite Lapmark.

Side 62. *Stallos menneskefælde.* Karesuandolapper.

Side 63. *Styrkeprøven.* Sydlige Västerbotten.

Side 63. *Lappen, som giftede sig med Stallopigen.* Sydlige Västerbotten.

Side 66. *Stallo æder sit barnebarn.* Pite Lapmark. Den ordrette oversættelse af Stallos udraab er: der ses min faders og moders ild.

Side 69. *Sagn om Tjuder og andre fjender.*

Tjuderne er ikke ligesom Stalloerne eventyrfigurer, de er haandgribelige fjender, røverbander, som for grumt frem med mord og plyndring. Efter navnene Russetjuder og Garjelak — Kareler — at dømme, kom disse frygtede fjender østfra. Se Qvigstad & Sandberg, Lappiske eventyr og folkesagn. Christiania 1887.

Medens Stallosagnene altid fortælles med et smil og et humoristisk anstrøg, er det helt anderledes med Tjudesagnene. Følelsen af hjælpeløshed og rædsel staar endnu bag disse fortællinger om en

grusom og overlegen fjende, der aldrig viste barmhjærtighed. Længe efter, at oldtidens Tjuder er ophørt at eksistere, er navnet gaaet i arv til andre af Lappernes fjender. I fortællingen Tju'jaure, side 80, skal søen have faaet sit navn af Lapperne efter den ugerning, som forøvedes der — den har et andet navn paa svensk, Ögonsjön. Og efter fortællingens karakter maa man antage, at det ikke kan være et ældgammelt Tjudesagn, men at benævnelsen Tjude er overført paa de fjendtligsindede svenske naboer.

Side 69. *Da Lapperne boede under jorden.* Tornelapper.

Side 70. *Russetjuderne imellem søerne.* Karesuandolapper.

Side 71. *Syndekløften.* Karesuandolapper.

Side 72. *Russetjuderne, som kørte hovedløse.* Karesuandolapper.

Side 73. *Syvsoversagnet.* Karesuandolapper.

Side 74. *Den blinde, gamle kone.* Västerbotten.

Side 75. *Manddrabsnæsset. Olbmugoddemnjargga.* Karesuandolapper.

Side 75. *Tjuderne, som blev sprængt i luften.* Västerbotten.

Side 76. *Lappen, der lavede uvejr.* Fortalt af en gammel Lapkone i Jämtland.

Side 77. *Lappigerne, som lavede snestorm.* Karesuandolapper.

Side 78. *„Søndenvinden larmer imod Fuglebjerget."* Karesuandolapper.

Side 78. *Kongen troede, at Lapperne var dyr.* Karesuandolapper.

Side 79. *Lappen, som narrede fjenderne og reddede bønderne.* Härjedalen.

Side 80. *Hvordan Lapperne i Hotagsfjeldene dræbte fjenderne.* Jämtland.

Side 80. *Tju'jaure.* Härjedalen og Jämtland.

Side 83. *Da bønderne vilde udrydde Lapperne.* Härjedalen.

Side 84. *De forklædte bønder.* Härjedalen.

Side 85. *Karin Vildstjärna.* Härjedalen.

Side 87. *Nuelesgiete.* Härjedalen og Jämtland.

Efter de foregaaende sagn at dømme, synes det, som om disse sydligt boende Lapper har været haardt behandlet af bonde naboerne. Deres omraader har ikke været saa store og utilgængelige som de nordlige stammefrænders. Det uovervindelige racehad, som navnlig er kraftigt udviklet hos bønderne, har haft lettere ved al ramme sin genstand. Indtil de allerseneste tider har Lapperne og deres rener lidt overlast af jordbesidderne. Brukspatron Farups fremfærd i Härjedalen ligger kun nogle faa aartier tilbage. Naar der indtil saa sen tid har været ufredstider, hvor Lapper og rener var retsløse, kan man let forstaa, hvorledes forholdene kan have været længere tilbage i tiden, da der var langt til retfærdigheden, navnlig for den „graa Lap".

Naar et folk lever under haardt tryk fra omverdenen og føler sig forfulgt, er det ikke underligt, om det tyer til en tro paa overnaturlig beskyttelse. Hos Sydlapperne betragtes de nordlige stammefrænder som værende i besiddelse af store egenskaber, vaaben og trolddomsevne, og Nuelesgiete maa vist opfattes som mægtigere frænder, der beskytter de svagere og nødstedte. At de samtidig er bange for disse overnaturlige Lapper nordfra og tillægger dem grusomme egenskaber, hænger nok sammen med den forestilling, som ogsaa er kendt hos andre naturfolk, at hvad der ligger udenfor den almindelige horisont, hvad der er ukendt, har et skær af uhygge; folk og forhold antager for store dimensioner, baade i ondt og godt. Fremmede Lapstammer er indbyrdes temmelig bange for hinanden. Lapperne er i det hele taget ganske overordentlig frygtsomme overfor andre mennesker, meget mere frygtsomme end man i almindelighed tror. 1908 blev der nedsat en kommission til undersøgelse af de nordlige Nomaders forhold i anledning af de norske krav om forandrede flytningstider. I denne kommission deltog to Västerbottenslapper; disse traf jeg i Karesuando, og de fortalte, at de havde været noget ængstelige for denne færd til de nordlige stammefrænder, navnlig havde de ældre i familien ment, at den kunde være farlig, da de „deroppe nordpaa nok er menneskeædere".

58-B14831

KØBENHAVN — GRÆBES BOGTRYKKERI